TussenRuimte

TIJDSCHRIFT VOOR
INTERCULTURELE THEOLOGIE

BIJBEL EN ZENDING

2014 | 4

INHOUD

3 Redactioneel

16 Column

32 Was getekend

37 Column

50 Beeldmeditatie

52 Impressies

56 Boeken

60 Film

61 Muziek

62 Agenda

64 Vooruitblik

4 REPORTAGE | Matthijs de Jong
Duidelijk en dichtbij
De Bijbel in gewone taal

10 ONDERZOEK | Fred van Lieburg
Het missionaire gehalte van het Nederlands Bijbelgenootschap

17 DEBAT | Dick Kroneman
Bijbelvertalen voor moslims: uitdaging en oplossing

22 PORTRET | Paulus-Jan Kieviet
Van chief Leka tot webserver
Bijbelvertalen in het Nukuoro

27 ANTITHESE | Eleonora Hof
Musa Dube en de koloniale erfenis van bijbelvertalen in Botswana

33 MENSEN IN BEELD | Tim Herbert
'God spreekt mijn taal!'
Bijbelvertaalwerk voor niet-Slavische minderheidsgroepen

38 INTERVIEW | Laura Dijkhuizen
Accommoderen of confronteren?
Bijbelgebruik in Nederlands kinder- en jongerenwerk

44 PERSPECTIEF | Hans de Wit
De Bijbel als boek van gemeenschap

TussenRuimte
tijdschrift voor interculturele theologie

jaargang 7 | nummer 4 | december 2014
ISSN 0165-988X

TussenRuimte is een oecumenisch kwartaaltijdschrift voor interculturele theologie, geredigeerd door een Nederlands-Belgische redactie.
TussenRuimte doet in woord en beeld verslag van gelovige en missionaire initiatieven, lokaal en wereldwijd. Het tijdschrift wil vanuit het christelijk geloof inspireren en reflecteren op religies en culturen, met de bedoeling steeds opnieuw een proces van verstaan op gang te brengen. Zo kan ruimte ontstaan voor de betekenis van het evangelie in onze tijd.
TussenRuimte is een uitgave van de Nederlandse Zendingsraad (NZR) in samenwerking met de Verenigde Protestantse Kerk in België en uitgeverij Kok in Utrecht.

© 2014 Uitgeverij Kok en de redactie van *TussenRuimte*
Overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Omslagillustratie: 'Laat de kinderen tot Mij komen' door Johanneke van Nus, uit Galerie Atelier Herenplaats, Rotterdam (www.herenplaats.nl/kunstenaars). De wereld van verf biedt de verstandelijk beperkte Johanneke (1975) de mogelijkheid haar geloof uit te dragen. 'Door de kracht van God' zoals ze zelf zegt, geeft zij in heldere lijnen en kleuren fragmenten uit de Bijbel weer op papier.

Redactie
Foka van de Beek (hoofdredacteur), Tom Boesten, Piet Both, Laura Dijkhuizen, Eleonora Hof, Aart Mak, Arjan Schoemaker, Karsten van Staveren, Chris Vonck

Eindredactie
Marieke van der Giessen-van Velzen

Redactieadres
Redactie TussenRuimte
Nederlandse Zendingsraad
Hoofdstraat 51
3971 KB Driebergen
T (0343) 745 245
E redactie@tussenruimte.com
W www.tussenruimte.com

Basis-layout
Peter Slager | Garage bno

Illustraties
Nederlands Bijbelgenootschap (5, 7, 12, 14), NBG/Sandra Haverman (8), Jamia Masjid (20), Elyse Patten (23, 25), kwekudee.blogspot.nl (29, 31), Institute for Bible Translation Moskou (34, 36), Laura Dijkhuizen (38, 41), Young Works (42), Hans de Wit (45, 47, 48)

Abonnementenadministratie
VBK | media, abonnementen
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
T 088 – 700 2700 (09.00-12.00)
E abonnementen@kok.nl

Abonnementsprijs met ingang van 1 januari 2015
Een jaarabonnement in Nederland kost € 42,25;
in België € 47,50; elders in Europa € 49,50.
Een studentenabonnement kost € 28,50.
Losse nummers kosten € 11,00 (exclusief porto).
Een proefabonnement van twee nummers kost € 15,50.
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij minimaal drie maanden voor het einde van de abonnementsperiode schriftelijk is opgezegd. Adreswijzigingen graag drie weken voor de ingangsdatum schriftelijk doorgeven.

Deze uitgave is gedrukt op papier van verantwoorde herkomst.

Harts-tocht

Op de tocht uit de woestijn, de Jordaan over, droeg het volk van Israël de woorden van God, het lied van Mozes, in het hart: 'Want dit is voor u geen ledig woord; maar dit is uw leven.' De ouders en de kinderen werd opgedragen de woorden nauwgezet te onderhouden.
Het thema 'Bijbel en zending' is een gepast thema voor *TussenRuimte*. De Bijbel als lied voor alle volken, generaties, talen en tijden heeft zending nodig om dat lied overal te kunnen laten zingen en mensen in de ruimte te stellen.
Het is indrukwekkend om schrijvers en geïnterviewden uit verschillende werelden hun verhaal te horen vertellen. Het klinkt soms als een hartstochtelijk verlangen dat lied, de Bijbel, tot zijn recht te laten komen. Dat verlangen leidt tot vertalen, opdat men het kan verstaan. Er worden werkvormen gezocht, methoden voor de interactie tussen mensen, geloofsgemeenschappen en de Bijbel. Er wordt gezocht naar woorden en begrippen, naar uitdrukking en betekenis in het gesprek met mensen die andere religies aanhangen, mensen in andere culturen, overzee, onder jonge mensen en in jeugdculturen, in huis, in het gezin.
Dat gesprek kan over trauma's gaan, heftig zijn over het beeld van God of over hen die de Bijbel in een andere wereld introduceren. Er wordt getoond hoe men lijnrecht tegenover elkaar kan komen te staan, hoe er onbegrip kan heersen, en hoe het verschil in werelden erg groot kan zijn. Maar mensen komen ook tot elkaar, vinden herkenning en gaan met elkaar op pad.
In al die artikelen gaat het over langszij komen. Het lied, de Bijbel, wordt ons niet toegeworpen, aan ons als mensen die voor elkaar allemaal anders zijn en elders leven; er wordt gezocht naar hoe samen te ontdekken en te verstaan.
Kortom, dit nummer is een uitgave vol passie met betrekking tot de Bijbel en tot de mens die deze Bijbel in haar of zijn wereld mag beleven en daarin en daardoor Jezus mag ontmoeten.

— Piet Both, redactie *TussenRuimte*

Duidelijk en dichtbij

De Bijbel in gewone taal

Op 1 oktober 2014 is de *Bijbel in Gewone Taal* gepresenteerd. Een nieuwe vertaling van de Bijbel uit de bronteksten, die begrijpelijk wil zijn voor zoveel mogelijk lezers en door directe, levendige taal mensen op een nieuwe manier kan aanspreken.

Gewone taal

Voor het eerst klinkt de Bijbel in gewone Nederlandse taal, de taal die we allemaal gebruiken als we iets vertellen of uitleggen. Het gaat om bekende woorden en korte zinnen, die helder zijn opgebouwd en ervoor zorgen dat de tekst een begrijpelijk geheel vormt. De lezer moet altijd direct kunnen begrijpen over wie of wat de tekst gaat.
De samenhang moet duidelijk zijn en het verband tussen de zinnen helder. Op die manier wil de *Bijbel in Gewone Taal (BGT)* een directe toegang tot de bijbelse teksten bieden – voor iedereen.
Hoe klinkt de Bijbel in deze gewone taal? In de eerste plaats duidelijk en direct. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de woorden van Psalm 36:10: 'Van u komt het leven, / van u komt het licht.'

Toegankelijk

Er zijn in Nederland al veel bijbelvertalingen, maar er bestond nog geen vertaling die begrijpelijkheid altijd vooropzet. Toch bestaat er juist aan zo'n vertaling een grote behoefte.
Er bevinden zich heel wat mensen in Nederland voor wie de taal van bestaande vertalingen een drempel is. Veel lezers blijken het bovendien prettig te vinden om een vertaling te lezen die direct en duidelijk is.

Het gebruik van gewone, bekende taal maakt deze nieuwe vertaling echt anders dan alle andere. Ook als je de *Groot Nieuws Bijbel* of *Het Boek* ernaast zet, valt het verschil goed op, zie het onderstaande voorbeeld.

Spreuken 13:10

Groot Nieuws Bijbel	*Het Boek*	*Bijbel in Gewone Taal*
De betweter veroorzaakt altijd onenigheid, wie zich laat raden, straalt rust en wijsheid uit.	Door trots en stijfkoppigheid ontstaat veel ruzie, daarom getuigt het van wijsheid als men zich wil laten gezeggen en onderwijzen.	Mensen die eigenwijs zijn, maken altijd ruzie. Mensen die naar goede raad luisteren, zijn wijs.

Steeds getoetst

De aanpak van de *BGT* is gebaseerd op studie naar begrijpelijkheid van teksten, waar de laatste decennia veel onderzoek naar is gedaan. Tijdens het vertaalproject is steeds getoetst of het echt werkte. Allerlei verschillende meeleesgroepen hebben teksten meegelezen: op scholen, in kerken, in gevangenissen. Daar bleek de grote winst: er hoefde geen tijd besteed te worden aan lezen en herlezen, en aan uitleg over wat er nu eigenlijk staat. Het gesprek ging direct over de inhoud van de tekst en iedereen kon meedoen. Een gevangenispredikant schreef: 'Het blijkt dat zo met de Bijbel bezig te zijn een hele goede methode is om het christelijk geloof aan de orde te stellen.'

Betrouwbaar

De *BGT* biedt een volwaardige en betrouwbare vertaling, gemaakt vanuit de Hebreeuwse en Griekse brontekst. Het project werd opgestart in 2006 en afgerond in 2014. Een groep van twaalf vertalers van het Nederlands Bijbelgenootschap, bestaande uit zowel bijbelwetenschappers als neerlandici, heeft er met enthousiasme aan gewerkt. Het doel van deze vertaling was een bijbel die leesbaar en begrijpelijk is voor zoveel mogelijk mensen. Daaruit volgde een bepaalde vertaalaanpak: regels en richtlijnen die ervoor moeten zorgen dat het doel wordt bereikt langs de juiste weg. Natuurlijk moesten er veel stappen gezet worden om dat doel te bereiken. Maar het zijn altijd vertaalstappen. De *BGT* gaat verder dan andere vertalingen, maar het blijft een echte vertaling: alle betekenisvolle elementen uit de brontekst zijn in de vertaling verwerkt.

Vertaalaanpak

Om te laten zien hoe de *Bijbel in Gewone Taal* is gemaakt, bespreken we hier twee voorbeelden. Een uit het Oude en een uit het Nieuwe Testament.

Voorbeeld 1: Ruth 4:3

Nieuwe Bijbelvertaling

Toen zei hij tegen de man die ook als losser kon optreden: 'Het stuk land van onze broeder Elimelech wordt door Noömi, die teruggekeerd is uit Moab, verkocht.

Bijbel in Gewone Taal

Toen zei Boaz tegen de man die voor Noömi en Ruth moest zorgen: 'Je weet dat Noömi uit Moab teruggekomen is zonder haar man Elimelech. Elimelech was familie van jou en van mij. Nu wil Noömi het land van Elimelech verkopen. Maar het moet in de familie blijven.'

Lezers van nu zijn meestal niet vertrouwd met het begrip 'losser' uit de tijd van de Bijbel. Een vertaling is niet de plek om zo'n gebruik uit te leggen. Toch kan de *BGT* de lezer helpen bij een juist tekstbegrip. Hoe is dat hier gedaan?

1. De term losser wordt weergegeven als 'de man die voor Noömi en Ruth moest zorgen'. Dit verwijst naar Ruth 4:1, en daarvandaan verwijst het terug naar 3:12-13, waar Boaz over deze man spreekt tegen Ruth.
2. De informatie is in een makkelijkere en duidelijkere volgorde gezet. En de situatie is verduidelijkt.
3. Het belang van de woorden 'onze broeder Elimelech' was voor de eerste lezers direct duidelijk. Het gaat hier om een beroep op de familieband. De huidige lezer leest daar al snel overheen. De *BGT* kiest daarom voor een duidelijke formulering van deze belangrijke informatie: 'Elimelech was familie van jou en van mij'.
4. Het probleem dat aan de orde is, is expliciet gemaakt: het land van Elimelech moet in de familie blijven.

Dit voorbeeld laat in de eerste plaats zien dat de *BGT* gebruikmaakt van gewone woorden en korte zinnen. Maar er gebeurt méér. Het begrip 'losser' wordt hier op een duidelijker manier weergegeven. Ook wordt in de vertaling duidelijk welke kwestie hier speelt. De lezer moet kunnen begrijpen wat er aan de hand is, begrijpen waar de tekst eigenlijk over gaat. En dat kan door enkele elementen die voor de eerste lezers vanzelfsprekend waren, nu expliciet in de tekst te benoemen.

Voorbeeld 2: Galaten 2:3

De Nieuwe Bijbelvertaling

Maar zelfs Titus, die mij vergezelde, werd niet gedwongen zich te laten besnijden, hoewel hij toch een Griek is.

Bijbel in Gewone Taal

Titus is een Griek. Hij was dus niet besneden toen hij met mij bij de leiders van de kerk kwam. Toch hebben zij hem niet gedwongen om zich te laten besnijden.

Het tweede voorbeeld komt uit de brief van Paulus aan de christenen in Galatië. *De Nieuwe Bijbelvertaling* biedt hier een uitstekende vertaling van de Griekse tekst. Net als in de brontekst blijven in deze vertaling twee dingen ongenoemd:

1. Het feit dat Titus niet besneden was. Dit volgt natuurlijk logischerwijs uit de woorden: 'hij werd niet gedwongen zich te laten besnijden' en het wordt geïmpliceerd in de term *hellên* (Griek).
2. Wie de mensen waren die Titus niet dwongen om zich te laten besnijden. Dit vers verwijst hier indirect naar de situatie in de verzen ervoor.

De *BGT* maakt die informatie expliciet, omdat die van belang is om de tekst te kunnen begrijpen. Titus was niet besneden op het moment dat hij in gezelschap van Paulus bij de leiders van de kerk in Jeruzalem kwam. En die leiders hebben hem toen niet gedwongen zich te laten besnijden.
De christenen in Galatië, aan wie Paulus schreef, wisten waar het over ging. Zij hadden aan een half woord genoeg, net als wij in ónze dagelijkse communicatie. Maar veel

Op het Bijbelfestival eind juni ter gelegenheid van 200 jaar Nederlands Bijbelgenootschap werd door bezoekers een enorme bijbelbladzijde gevuld met het eerste hoofdstuk van Genesis.

huidige lezers hebben baat bij meer duidelijkheid. Zo wordt de lezer van nu deelgenoot van de communicatie van toen.

Traditionele termen

In vrijwel alle bijbelvertalingen komen veel traditionele bijbelse termen voor. Denk aan woorden als 'gerechtigheid', 'genade' en 'barmhartigheid'. Het gaat om termen die een sterk bijbelse klank hebben, en buiten het bijbelse taalgebruik niet voorkomen, of juist in een wat andere betekenis. De *BGT* heeft zulke termen vermeden overal waar dat mogelijk was. Enkele begrippen zijn in bepaalde gevallen gehandhaafd, zoals het woord 'zonde'. Zo'n begrip wordt dan toegelicht op de woordenlijst achter in deze bijbel.

• *Voorbeeld: gerechtigheid*

In Matteüs 3:15 is in de meeste vertalingen sprake van 'het vervullen van alle gerechtigheid'.
Eerst wil Johannes Jezus niet dopen. Pas na een aansporing van Jezus doet hij het toch. Om Johannes te overtuigen spreekt Jezus over 'het vervullen van alle gerechtigheid'. Wat betekent dat? Het woord 'vervullen' heeft hier de betekenis 'volbrengen', eenvoudiger gezegd: 'doen'. Het motief 'doen van gerechtigheid' komt veel vaker voor in de Bijbel. Het betekent soms 'rechtvaardig leven', maar hier gaat het nog iets verder: 'alles doen wat God van ons vraagt'.
De term 'gerechtigheid' is een breed

Matteüs 3:15

Herziene Statenvertaling

Maar Johannes wilde Hem hiervan weerhouden en zei: Ik heb het nodig door U gedoopt te worden, en komt U naar mij? Maar Jezus antwoordde hem en zei: Laat het nu gebeuren, want op deze wijze past het ons alle gerechtigheid te vervullen. Toen liet hij het Hem toe.

Bijbel in Gewone Taal

Maar Johannes wilde hem tegenhouden en zei: 'Waarom bent u bij mij gekomen? Ik zou juist door u gedoopt moeten worden!' Jezus zei: 'Toch moet je het doen, want wij moeten alles doen wat God van ons vraagt.' Toen deed Johannes wat Jezus vroeg.

en veelzijdig begrip. Hier, bij Matteüs, gaat het om het doen van Gods wil. Bij Paulus betekent het doorgaans iets heel anders. Daar staat het begrip voor 'de redding die God wil geven'. Omdat de *BGT* duidelijkheid bieden wil, worden

zulke traditionele termen weergegeven in de betekenis die ze in de betreffende context hebben.

• *Voorbeeld: Gods nieuwe wereld*

Het tweede voorbeeld gaat over de vertaling van het Griekse *basileia tou theou*. Dit begrip, dat vaak voorkomt in het Nieuwe Testament, wordt vrijwel altijd vertaald met 'het koninkrijk van God'. Op zich is het woord 'koninkrijk' ook niet bijzonder moeilijk, dus waarom zou je lezers zo'n traditioneel bijbels begrip ontnemen? Maar er is meer aan de hand. 'Koninkrijk' heeft hier niet z'n gebruikelijke betekenis, het gaat niet om een geografisch-politieke eenheid. Bovendien brengt de traditionele weergave, 'het koninkrijk van God', eigenlijk niet goed over wat het begrip *basileia tou theou* wil zeggen. Dat begrip hoort bij de voorstellingswereld van de eerste eeuw van onze jaartelling. Het duidt op de allesomvattende heerschappij van God, die op het punt staat om door te breken. Het gaat om iets wat een einde maakt aan de bestaande situatie, de komst van een nieuwe tijd.

Daarom is gekozen voor een andere verwoording: 'Gods nieuwe wereld'. Daarmee wordt de kern van het bijbelse begrip duidelijker overgebracht.

Onze Vader

Onze Vader in de hemel,
laat iedereen u eren.
Laat uw nieuwe wereld komen.
Laat op aarde uw wil gedaan worden,
net zoals dat in de hemel gebeurt.
Geef ons vandaag het eten dat we
nodig hebben.
En vergeef ons wat we fout gedaan
hebben,
want wij hebben ook andere mensen
hun fouten vergeven.
Help ons om nooit tegen u te kiezen.
En bescherm ons tegen de macht van
het kwaad.
Want u bent koning,
u regeert met grote macht,
voor altijd. Amen.

Matteüs 6:9-13, Bijbel in Gewone Taal

Koning Willem-Alexander kreeg op 1 oktober van NBG-directeur Rieuwerd Buitenwerf de eerste Bijbel in Gewone Taal *overhandigd.*

Meerwaarde

Als je heel kernachtig moet zeggen wat de meerwaarde is van de *Bijbel in Gewone Taal*,

springen er vooral twee dingen in het oog. Het eerste is de begrijpelijkheid van de Bijbel over de hele linie. Ook de moeilijkste teksten van de Bijbel zijn in deze vertaling toegankelijk. Een voorbeeld is Efeziërs 3:14-19 (zie kader).

Efeziërs 3:14-19

14 Ik kniel en bid tot God, de Vader. 15 God heerst over alle engelen in de hemel en over alle volken op aarde. 16 Gods macht is groot. Daarom bid ik dat God jullie diep van binnen kracht wil geven door zijn Geest. 17 Ik bid dat hij jullie geloof zo groot maakt dat Christus altijd in jullie aanwezig is. En ik bid dat God door de liefde van Christus de kerk sterk wil maken en wil laten groeien. 18 Ik bid dat hij jullie en alle andere christenen wil leren hoe groot en diep die liefde is. 19 Dan zullen jullie begrijpen dat die liefde groter is dan een mens zich kan voorstellen. Ja, ik bid dat God zelf volledig in jullie aanwezig wil zijn.

Het tweede is de vertrouwdheid en de nabijheid van gewone taal. Juist het gebruik van gewone taal brengt de bijbelse teksten dichterbij, zoals mooi te zien is in Psalm 131 (zie kader).
De *Bijbel in Gewone Taal* is bedoeld voor een breed lezerspubliek. Uit reacties blijkt dat dat doel ook bereikt wordt. Veel lezers zijn blij met een vertaling die zo toegankelijk is. En ook ervaren bijbellezers waarderen deze vertaling, omdat de herkenbare en directe taal de tekst dichtbij brengt en als nieuw laat klinken.

Psalm 131
1 Een lied van David. Voor de reis naar Jeruzalem.

Ik ben veilig bij de Heer
Ik ben veilig bij de Heer
Heer, ik voel me niet beter dan anderen,
ik denk niet dat ik belangrijk ben
of dat ik alles kan.

2 Nee, ik ben rustig en stil,
ik voel me veilig bij u,
zoals een kind in de armen van zijn
moeder.

3 Israël, vertrouw op de Heer, nu en altijd!

Literatuur
– Op www.bijbelingewonetaal.nl is veel toelichting op de vertaling te vinden.
– Het vertaaltijdschrift *Met Andere Woorden* heeft het themanummer 'Bijbel in Gewone Taal' (september 2014), te bestellen via www.bijbelgenootschap.nl.
– Het boek *Hoe vertaal je de Bijbel in Gewone Taal?* geschreven door Matthijs de Jong biedt een uitgebreide bespreking van de werkwijze van de *Bijbel in Gewone Taal*.
– Zie ook het artikel van Rieuwerd Buitenwerf, 'Een bijbel in 3gewone taal. Over het wat, hoe en waarom' in *TussenRuimte* 2010 | 3 'Met andere ogen', 3e jaargang, septembernummer.

— Matthijs de Jong is werkzaam als nieuwtestamenticus bij het Nederlands Bijbelgenootschap en is een van de vertalers van de *Bijbel in Gewone Taal*.

Het missionaire gehalte van het Nederlands Bijbelgenootschap

Het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) bestaat tweehonderd jaar. Ontstaan in het kielzog van het Nederlands Zendeling Genootschap (NZG) is het nog steeds een zelfstandige instelling naast allerlei missionaire organisaties. De vraag of het NBG zelf missionair was en is, laat zich niet zo gemakkelijk beantwoorden, zeker niet na een recente koerswijziging in het officiële beleid.
In dit jubileumjaar, waarin het NBG door zijn uitgave van de *Bijbel in Gewone Taal (BGT)* extra aandacht trekt, wordt deze ideële instelling uitgedaagd om de nieuwe profilering in het multireligieuze Nederland te verantwoorden tegenover de interkerkelijke achterban.

Het was zo mooi, de positieve mediaaandacht voor het NBG, toen het net even mis ging. Op 9 oktober 2014, ruim een week na de presentatie van de *BGT* in het Haagse World Forum, meldde een persbericht dat al 65.000 exemplaren van de eenvoudige bijbelvertaling waren verkocht. Royal Jongbloed was bezig om nieuwe oplagen van in totaal 120.000 bijbels ter perse te leggen. Tevens werd aangekondigd dat op 15 oktober de website www.debijbel.nl de lucht in zou gaan. Daarop zou ieder niet alleen de *BGT*, maar ook het resultaat van het vorige megaproject van het NBG, *De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV)* uit 2004, digitaal kunnen raadplegen.
Voor bijbelvaste internetgebruikers zat er echter een adder onder het gras. De lancering van genoemde website, die in de plaats kwam van het in Nederland veelgebruikte biblijanet, ging gepaard met de verwijdering van de *NBV*-tekst van YouVersion, een internationale site met allerlei bijbelvertalingen, goed voor 156 miljoen bezoekers wereldwijd. In plaats van de *NBV* zou daar voortaan de NBG-vertaling 1951 te lezen zijn, een weer daarvoor zeer succesvolle onderneming van het oude bijbelgenootschap. Jammer voor al die ouderen en vooral jongeren die aan de gratis toegankelijke digitale *NBV* gewend waren geraakt, want op de nieuwe NBG-site moet je betalen om van de diverse aangeboden faciliteiten te kunnen profiteren.
Na berichten op de sociale media en in christelijke bladen stak een storm van kritiek op. Verloochende het NBG zijn roeping om zoveel mogelijk mensen te bereiken met de bijbelse boodschap? ‘Eerst registreren, dan evangeliseren’, schamperde een twitteraar. Het NBG leek in plaats van een mis-

sionaire organisatie een commerciële club te zijn geworden.
Directeur Rieuwerd Buitenwerf haastte zich allerlei kritische vragen te beantwoorden op www.bijbelgenootschap.nl. 'Zijn we niet missionair? Natuurlijk wel: anders zouden we nooit de *Bijbel in Gewone Taal* hebben gemaakt. Maar missionair is niet gelijk aan gratis.'

Naar draagkracht

In het licht van de NBG-geschiedenis is dit een opmerkelijke uitspraak. Wat het commerciële aspect betreft, stond het al dan niet missionaire genootschap inderdaad nooit voor gratis bijbelverspreiding. Maar het zat er in de eerste dertig jaar van zijn bestaan niet ver vandaan. De via contributies van 'leden' en 'begunstigers' verkregen inkomsten, aangevuld door giften en legaten, werden benut voor de inkoop van bijbels bij drukkerijen om ze via plaatselijke afdelingen beschikbaar te stellen aan behoeftigen. Dat konden individuele armen zijn die via predikanten of andere contactpersonen aan een bijbel kwamen, maar ook zendingsverenigingen, zondagsscholen of zorginstellingen die grootmoedig bijbels uitreikten om niet.
In 1846 gooide het NBG het roer om door het beginsel van betaling naar draagkracht in te voeren. Dat gebeurde nadat de filantropische houding ook door een commerciële concurrent zwaar op de proef was gesteld. De uit 1804 daterende British and Foreign Bible Society, de 'moeder aller bijbelgenootschappen', vestigde in 1843 depots in Nederland en stelde colporteurs aan die in korte tijd meer bijbels aan gewone mensen verkochten dan het NBG bij elkaar had uitgedeeld. Schoorvoetend volgde het NBG het voorbeeld door in zoveel mogelijk steden en dorpen laagdrempelige verkooppunten te vestigen. Later maakte het aantrekkelijke afspraken met de centrale boekhandel of gespecialiseerde uitgevers, zoals Boekencentrum en Jongbloed.
Tussen 1890 en 1917 had het NBG ook colporteurs in dienst. Met hun handkar trokken ze erop uit om afgelegen dorpen en gehuchten te bereiken met goedkope bijbeluitgaven. Het was een tijdelijk experiment tegen wil en dank. Het NBG was namelijk bang dat de eenvoudige verkopers in het levensbeschouwelijk sterk verdeelde Nederland te veel zouden opereren als bevlogen evangelisten namens een genootschap dat graag 'algemeen christelijk' wilde zijn. Liever gaf het 'neutrale' NBG indirecte steun aan de bijbelcolportage, door kortingen op de inkoop van bijbels te verlenen aan verenigingen van allerlei snit met openlijk evangeliserende doelstellingen. Tussen 1954 en 2002 doorkruiste het Rijdend Bijbelhuis het ontzuilende Nederland om zo oecumenisch en open mogelijk de bijbelverspreiding gestalte te geven.

Bijbel en beschaving

De terughoudendheid tegenover evangelieverkondiging (en daarmee voor colportage onder de bevolking ofwel communicatie met de achterban) hing samen met de oorsprong van de bijbelbeweging in het verbond tussen vroomheid en verlichting in de late achttiende en vroege negentiende eeuw. Zendings-, bijbel- en traktaatgenootschappen vormden overal in Europa en Noord-

Tussen 1890 en 1917 had het Nederlands Bijbelgenootschap colporteurs in dienst die erop uit trokken met goedkope bijbeluitgaven.

Amerika een vast trio dat vorm gaf aan een moreel ideaal waarin christelijke en culturele motieven door elkaar liepen. Er was een opwekkingsbeweging die over de grenzen van kerken en naties heen het Koninkrijk van God in het vizier kreeg. Bijbelverspreiding diende niet alleen de verdieping en verbreiding van het christendom, maar ook de bevordering van individuele en collectieve beschaving.
Bij het NZG, opgericht in 1797, ging het in beginsel om 'uitwendige zending', gericht op de heidenen in de overzeese koloniën. Van meet af aan was er ook aandacht voor wat later 'inwendige zending' heette, de opwekking van landgenoten die van geloof en kerk waren vervreemd. De oprichting van het NBG in 1814 paste in de grootse poging tot herkerstening van de samenleving. Niettemin kozen de bestuurders – overwegend predikanten, notabelen en zakenlieden – voor een duidelijke taakafbakening. Zending, evangelisatie en lectuurverspreiding lieten zij graag over aan het NZG en het in 1820 opgerichte Nederlandsch Tractaat Genootschap, zodat het NBG zich geheel kon concentreren op de bijbelverspreiding, niet minder en niet meer dan dat.

'Verlicht' karakter

Tot ver in de negentiende eeuw kwam het 'verlichte' karakter van de bijbelbeweging vooral tot uitdrukking in het beleid in

Nederlands-Indië. De politieke en culturele elite hechtte via het NBG grote waarde aan de bijbelvertaling in het Javaans, later ook in andere talen die in de archipel werd gesproken. Maar de verspreiding van de Bijbel in gebieden waar de bevordering van het christendom gemakkelijk politieke onrust kon veroorzaken, met name daar waar veel moslims woonden, werd door de overheid gehinderd. Terwijl het NZG, evenals andere zendingsorganisaties, maar in beperkte mate kon functioneren, richtte het NBG zich geheel op de wetenschappelijke studie van talen en culturen, in de veronderstelling dat de resultaten daarvan vroeg of laat de doorwerking van de christelijke beschaving zouden dienen.

Bijbelgenootschap als zendingszaak

Tegen het einde van de negentiende eeuw wisten de voormannen van protestants Nederland de kloof tussen zending en bijbelverspreiding te overbruggen. Met de 'ethische' theoloog P.D. Chantepie de la Saussaye aan het roer, raakte het NBG nauwer in contact met het NZG, geleid door diens geestverwant J.H. Gunning Jr. Deze 'zendingsdirector' maakte in 1899 met zijn neef N. Adriani, de 'afgevaardigde ter bijbelvertaling' van het NBG, een reis door de Oost. In 1906 kwam het Zendingsconsulaat tot stand, dat voor het gouvernement in Batavia een gemeenschappelijk aanspreekpunt vormde van vrijwel alle zendingsorganisaties in Nederlands-Indië. Het NBG was hiervan de initiatiefnemer en tot 1946 de werkgever en penvoerder.

Voorzitter La Saussaye noemde het bijbelgenootschap welbewust een 'vereniging voor uit- én inwendige zending'. Ook aan het nationale thuisfront liet het NBG zich meenemen in de bloei van allerlei organisaties die het christelijk getuigenis in woord en daad gestalte wilden geven in de samenleving. Daarbij speelde ook mee dat het NBG in een tijd waarin de orthodoxie zich steeds meer manifesteerde, zijn 'moderne' imago wilde verbreden om meer draagvlak te verwerven. Vóór de door het NBG verzorgde, maar als 'Jongbloedbijbel' bekend geworden editie van de Statenvertaling in 1886, miste het genootschap de nodige goodwill bij traditionele hervormden en gereformeerden. Nadien was er herstel en groei, maar het ledental zou nooit hoger komen dan zo'n twintig procent van de Nederlandse protestanten. Een 'volkszaak' is het NBG nooit geworden, maar de 'zendingszaak' heeft het krachtig bevorderd. Behalve de zorg voor wetenschappelijk verantwoorde bijbelvertalingen gold dat niet het minst voor de bezinning op het zendingswerk zelf. Bijbelverspreiding moet niet verder gaan dan de zending in een concrete context toelaat, stelde Adriani op grond van lange en diepgaande ervaring als 'taalzendeling' in een vreemde cultuur. Tijdens de eerste Wereldzendingsconferentie – Edinburgh 1910 – lukte het nauwelijks de eigen positie van Nederland voor het voetlicht te brengen. Op de derde – Tambaram/Madras 1938 – discussieerde iedereen over *The Christian Message in a non-Christian World*, de gerijpte visie van Hendrik Kraemer, die 27 jaar lang in dienst van het NBG had gestudeerd en gewerkt.

Missionair bijbelwerk

Het feit dat Kraemer niet alleen invloed uitoefende op de internationale zending, oecumene en interculturele theologie, maar ook op de heroriëntatie van de Nederlandse Hervormde Kerk op gemeenteopbouw, apostolaat en diaconaat tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, illustreert de groeiende mondialisering en integratie van de 'uit- en inwendige zending' in de moderne tijd. De tijdens de Wereldzendingsconferentie van Mexico in 1966 gelanceerde visie op 'Zending in zes continenten' bezegelde de ontwikkeling waarin het NBG, nu vooral als partner van de in 1929 op zijn instigatie ontstane Nederlandse Zendingsraad (NZR), volledig meeging. Dat de NZR, symbolisch genoeg, tot 1979 kantoor hield in het Bijbelhuis van het NBG in Amsterdam, behoeft hier slechts te worden gememoreerd.
Op het terrein van de bijbelvertaling kwam de integrale visie bij het NBG 'buiten 's lands' tot uitdrukking in de steun aan het internationale vertaalwerk vanuit jonge kerken en bijbelgenootschappen en aan alfabetiseringsprogramma's voor beginnende lezers. 'Binnenlands' bleek de samenhangende visie uit de inspanningen voor bijbelvertalingen in 'hedendaags' of 'eenvoudig Nederlands' in steeds verder 'seculariserende' samenlevingen. Met dat laatste experimenteerde het NBG al vanaf 1950, nog voor de wereldwijde aandacht voor de Bijbel in 'omgangstaal', hetzij in de westerse landen, hetzij in de Derde Wereld. De *Groot Nieuws Bijbel* (1972/1983) was natuurlijk een hoogtepunt, zoals nu de *BGT* het voorlopige eindpunt lijkt van die lange voorgeschiedenis van 'missionaire bijbelvertalingen' in beperkte of specifieke taalregisters.
Het terrein van de bijbelverspreiding, de traditionele hoofdtaak van het NBG, maakte in de praktijk plaats voor dat wat de 'bevordering van het (goede) bijbelgebruik' werd genoemd. Na vroegere, voorzichtige experimenten met verkorte bijbeledities, leesroosters en toelichtingen, werd sinds 1950 volop geïnvesteerd in aantrekkelijke, goed geïllustreerde en toegelichte (deel)-uitgaven voor verschillende doelgroepen. Bij die doelgroepen lopen meer of minder trouwe of kerkse bijbellezers steeds meer door elkaar, maar door de toepassing van nieuwe, digitale en creatieve middelen – Bijbel10daagse, The Passion, en jawel, YouVersion – leek het mogelijk om 'gelovige' en 'culturele' vormen van interesse in de Bijbel zowel afzonderlijk als in combinatie aan te spreken.

Wat nu?

Tegen deze rijke historische achtergrond van impliciete of expliciete zendingsactiviteit kan het verbazen dat het NBG in 2013 zonder publieke bezinning tot een koerswijziging in het missionaire beleid besloot. Voortaan zou het NBG zich alleen richten op mensen 'voor wie de Bijbel relevant is'. Daaronder horen uiteraard (kerkelijke) gelovigen, en eventueel ook randkerkelijken of godzoekers, maar zeker geen onkerkelijken of geheel ongeïnteresseerden. Missionaire motieven laat het NBG voortaan over aan kerken en organisaties die de zorg voor de laatstgenoemde groep(en) als kerntaak zien. De oude NBG-doelstelling 'Zorgen dat de Bijbel zoveel mogelijk mensen bereikt én aanspreekt' werd ingewisseld voor de wat verhullende slogan 'De Bijbel dichtbij'. Of de traditionele achterban van het NBG deze omslag begrijpt, is gezien de recente commotie rond de (kosteloze) digitale toegankelijkheid van populaire bijbelvertalingen maar de vraag. Een groot deel van de achterban, misschien wel de meerderheid, ligt een zo breed mogelijke bijbelverspreiding om missionaire redenen na aan het hart. De verdediging van de NBG-directeur is in dit verband niet alleen opmerkelijk, maar ook onthullend. 'Missionair is niet gratis.' De financiële draagkracht van het NBG zou op langere termijn verminderen wegens de gestage daling van het ledental. Natuurlijk komt die daling voor een belangrijk deel voor rekening van ontkerkelijking en ontkerstening. Het is echter ook de verrechtsing van de potentiële protestantse achterban die het NBG parten speelt. Orthodoxie heeft sociologisch een lange adem. Op de liefhebbers van de Statenvertaling heeft het NBG al lang geen grip meer – in elk geval niet op de achterban van de Gereformeerde Bijbelstichting, maar ook niet op de groep rond de *Herziene Statenvertaling*. Blijft over de mainstream van midden-orthodoxe en evangelische protestanten, waaronder de jongeren vallen voor een (digitale) *NBV* of *BGT*.

Bij het vorige 'eeuwfeest' organiseerde het Nederlands Bijbelgenootschap – aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog – een internationale bijbelconferentie, waar gezaghebbende sprekers hun visie openbaar maakten. Bij het huidige jubileum, met een groot Bijbelfestival eind juni, is daar niet van gekomen. Een halve eeuw geleden gaf het NBG een theoloog de opdracht een brochure te schrijven over de missie van het NBG. Die theoloog was bestuurslid J. Blauw, tevens secretaris van de Nederlandse Zendingsraad. Aan zo'n publicatie, een inhoudelijke en strategische visie op bijbelvertaling, bijbelverspreiding en bijbelgebruik, verder gaand dan een koppeling tussen missionaire en commerciële overwegingen, zou anno 2014 veel behoefte zijn. Of 'missionair' gratis is, doet niet ter zake, wel wat 'missionair' eigenlijk is, voor de samenleving en derhalve voor kerken en organisaties, en waarom.

— Fred van Lieburg is hoogleraar geschiedenis van het Nederlands protestantisme aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij schreef het boek *De wereld in. Het Nederlands Bijbelgenootschap 1814-2014*, Amsterdam, 2014.

Een hulp, een maatje

Ik sta al een poosje te wachten, wanneer de mevrouw achter de receptie lichtelijk verstoord opkijkt. Als ik over de balie kijk, zie ik een opengeslagen Bijbel liggen met overal onderstreepte zinnen. Aha, ik haal haar uit een overdenking. 'Sorry dat ik u stoor, maar heeft u ook de sleutels voor me?'

De Bijbel is waarschijnlijk het meest gelezen boek in Kenia. Studenten vertellen hoe ze 's morgens de Bijbel op een willekeurige plaats opensloegen en een vers in het oog kregen waar ze de hele dag op kunnen teren. Op andere momenten worden verzen uit de Bijbel bewust aangehaald om een argument kracht bij te zetten. Wat bijbelkennis betreft overtroeven de studenten elkaar.
Een van de bijbelteksten die studenten vaak aanhaalden tijdens onze colleges 'Afrikaanse theologie vanuit het perspectief van vrouwen' was Genesis 2, waarin eerst Adam wordt geschapen en daarna Eva uit zijn rib. Ook de vele vrouwen die meededen aan onze bijbelstudies op het platteland kenden deze tekst als geen ander. Onze studenten zeggen dat deze tekst duidelijk maakt dat vrouwen ondergeschikt zijn aan mannen. Vrouwen zijn geschapen als hulp voor de man. Buiten de universiteit vertellen vrouwen ons telkens weer hoe deze tekst door mannen te pas en te onpas wordt gebruikt: vrouwen worden gezien en behandeld als een 'hulp', een huishoudelijke sloof. Was Eva inderdaad een 'after-thought', een gedachte achteraf van onze Schepper, en is het haar taak vooral om de man te helpen, of was Eva wellicht een vervolmaking van Adam, een nieuwe en dus betere versie van de mens? Het voorbeeld uit de autoindustrie helpt om de discussie in de klas op te warmen: een nieuwe auto is toch ook altijd beter dan een verouderd type? En is 'helpen' iets dat ondergeschikt maakt? Wordt ook niet geschreven dat God mensen helpt, een Helper is? Blijkt ook niet uit de tekst dat Adam niet zonder Eva kan, zonder zijn maatje?

De Bijbel is als een tweesnijdend zwaard, zei de Keniaanse theologe Musimbi Kanyoro: de tekst kan gebruikt worden om mensen leven te onthouden én om mensen leven te geven, om te onderdrukken én om te bevrijden.

— Heleen Joziasse was tot voor kort docent aan St. Paul's University, Limuru, Kenia.

Bijbelvertalen voor moslims: uitdaging en oplossing

Om getrouw te vertalen is het belangrijk zo dicht mogelijk bij de vorm en betekenis van de woorden in de grondtekst te blijven. Maar kun je een letterlijke weergave nog wel een getrouwe vertaling noemen als deze allerlei verkeerde, onbedoelde, betekenissen oproept bij de doelgroep?

Een complex probleem

Hoe vertaal je de christologische titel 'Zoon van God' in bijbelvertalingen voor moslims? Volgens de leer van de Koran, het heilige boek van moslims, heeft God geen zoon. Voor moslims roept de uitdrukking 'Zoon van God' in de regel dan ook een ernstig misverstand op. De uitdrukking wordt dan geassocieerd met de verwerpelijke gedachte dat God seksuele gemeenschap zou moeten hebben gehad om een zoon te kunnen hebben (6:101). Verder wordt de uitdrukking 'Zoon van God', zoals deze in het Nieuwe Testament wordt toegepast op Jezus, ook in strijd geacht met de leer van het monotheisme. De uitdrukking 'Zoon van God' lijkt te suggereren dat er meer dan één God is, en dat Jezus en Maria zelfstandige goden zijn naast de ware God (5:116).

De genoemde misverstanden plaatsen bijbelvertalers voor een dilemma. Om getrouw te vertalen is het belangrijk om zo dicht mogelijk bij de vorm en betekenis van de woorden in de grondtekst te blijven. Maar kun je een letterlijke weergave nog wel een getrouwe vertaling noemen als deze allerlei verkeerde, onbedoelde, betekenissen oproept bij de doelgroep? De uitdrukking 'Zoon van God', zoals deze in het Nieuwe Testament wordt toegepast op Jezus, bedoelt namelijk helemaal niet te suggereren dat God seksuele gemeenschap zou hebben gehad om een zoon te kunnen hebben. Deze gedachte is voor christenen minstens zo aanstootgevend als voor moslims. Verder is deze christologische titel ook allerminst bedoeld om de leer van het monotheïsme te ontkennen.

Behalve het vertaalkundige probleem is er bovendien nog de exegetische vraag wat de uitdrukking 'Zoon van God' precies betekent. Volgens sommige uitleggers moet je deze uitdrukking vooral zien in het licht van de oudtestamentische context waarin het volk van Israël en de koning van Israël soms werden aangeduid en/of aangespro-

ken als 'zoon van God' (bijvoorbeeld in Psalm 2:7). Volgens deze uitleg ligt de betekenis van 'Zoon van God' heel dicht bij de betekenis van 'Messias' ('Gezalfde') of 'Uitverkorene'. Andere uitleggers leggen echter veel meer de nadruk op het betekenisaspect van 'Goddelijk karakter', wanneer de uitdrukking 'Zoon van God' verwijst naar Jezus (bijvoorbeeld in Hebreeën 1:2). Beide aspecten spelen een belangrijke rol en mogen niet tegen elkaar worden uitgespeeld. De uitdrukking 'Zoon van God' is een rijk begrip dat niet mag worden ingeperkt, tenzij de context dat echt zou vereisen.
Nauw verbonden met de bovenstaande exegetische vraag is de hermeneutische vraag tegen welke achtergrond de uitdrukking 'Zoon van God' primair moet worden uitgelegd. Moet bijvoorbeeld de belijdenis van Petrus (Mattheüs 16:16) dat Jezus de Zoon van God is, primair worden uitgelegd tegen de achtergrond van Petrus' eigen begrip en bedoeling op het moment dat hij deze woorden uitsprak (nadruk op de erkenning van Jezus als de Messias)? Of moeten we er ook rekening mee houden dat deze woorden na de opstanding van Christus uit de dood een diepere betekenis hebben gekregen (nadruk op de Godheid van Christus), en dat deze diepere, verrijkte betekenis ook was bedoeld door de evangelisten die vele jaren later de woorden van Petrus citeerden in hun evangelie?
Ten slotte is de kwestie ook belangrijk vanuit missiologisch oogpunt. Wat is de rol van bijbelvertalingen in zending en evangelisatie? Welke strategie wordt daarbij gevolgd? Is de bijbelvertaling een middel tot evangelisatie? Of is het belangrijk om te wachten met het vertalen van de Bijbel totdat er eerst

Vader en zoon bidden tijdens het Suikerfeest in Pristina, Kosovo.

een stevig fundament is gelegd in de vorm van dienen, luisteren en persoonlijk getuigen, en van voorbereidend lectuurwerk waarin de kern van het evangelie ter sprake komt en waarin mogelijke misverstanden uit de weg worden geruimd? Nauw verbonden hiermee is de vraag in hoeverre missionair bedoelde bijbelvertalingen kunnen en mogen worden gecontextualiseerd. Wanneer is er nog sprake van verantwoorde contextualisatie, en wanneer is deze verworden tot een onverantwoorde aanpassing van het evangelie?
Soortgelijke vragen spelen ook een rol bij het vertalen van de Bijbel in de context van bijvoorbeeld hindoeïsme, boeddhisme en animisme. Maar daar staat theologisch en missiologisch gezien vaak minder op het spel, omdat de vraagstelling zich daar in de regel niet toespitst op de christologie en op de vraag of Jezus nu wel of niet de (Goddelijke) Zoon van God is.

Van vertaalprobleem tot twistappel

Zoals bekend heeft de kwestie van de zogenoemde 'Goddelijke verwantschapswoorden' de afgelopen jaren veel stof opgeworpen. Lang voordat deze kwestie naar buiten kwam in de christelijke media, is er binnen de vertaalorganisatie Summer Institute Linguistics (SIL) intern uitvoerig nagedacht en gediscussieerd over de bovenstaande problematiek. De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen dat we er onderling niet echt zijn uitgekomen. De kwestie leidde juist tot een polarisering van standpunten, waarbij er aan weerskanten nogal eens een vertekend beeld ontstond van wat de andere 'partij' beoogde. Voorstanders van een vrijere vertaling van de uitdrukking 'Zoon van God' hebben voorstanders van een meer letterlijke weergave vaak verweten dat ze zich bij het uitleggen en vertalen te veel hebben laten beïnvloeden door hun eigen dogmatische vooronderstellingen. Men had daarbij veelal geen oog voor het feit dat ook de inzichten van moderne exegese voor een belangrijk deel bepaald worden door allerlei hermeneutische vooronderstellingen.
Aan de andere kant hebben voorstanders van een meer letterlijke vertaling vaak niet begrepen waarom sommige collega's een vrijere vertaling voorstonden. Men ging er soms wel heel gemakkelijk vanuit dat het hier ging om een aanpassing van het evangelie aan de Koran en om een ontkenning of verzwakking van de leer van de Godheid van Jezus Christus.
De discussie werd verder nog gecompliceerd door het feit dat Goddelijke verwantschapswoorden niet simpelweg als letterlijke uitdrukking of als metaforische uitdrukking kunnen worden geanalyseerd. Maar zelfs als men de uitdrukking 'Zoon van God' als een metaforische uitdrukking zou willen opvatten, dan nog is er vanuit oudere en nieuwere theorie over het vertalen van metaforen veel voor te zeggen om de 'beeldspraak' te handhaven in de vertaling. De uitdrukking 'Zoon van God' is thematisch gezien heel belangrijk in de Bijbel en daarom onopgeefbaar in bijbelvertalingen.

De aanbevelingen van het WEA-panel

Wycliffe Bijbelvertalers en SIL zijn veel dank verschuldigd aan de World Evangelical Alliance (WEA), welke, overeenkomstig een

verzoek van beide organisaties, een panel van externe, onafhankelijke geleerden ter beschikking stelde om deze kwestie te onderzoeken en om aanbevelingen te doen. Deze aanbevelingen zijn vervolgens overgenomen door SIL en de Wycliffe Global Alliance. Kort gezegd komen de belangrijkste aanbevelingen van het WEA-panel op het volgende neer[1]:

1. Vertalers dienen 'Goddelijke verwantschapswoorden' te handhaven in bijbelvertalingen.
2. In geval een letterlijke vertaling van 'Vader' en 'Zoon' misverstanden oproept bij de doelgroep mogen vertalers de verwantschapswoorden nader kwalificeren door middel van een toevoeging (door bijvoorbeeld 'hemelse Vader' of 'Goddelijke Zoon' te vertalen).
3. Vertalers kunnen zo nodig gebruik maken van de mogelijkheid om voetnoten of kanttekeningen te plaatsen om nader uitleg te geven.
4. Bijbelvertaalwerk staat niet op zichzelf, maar is onderdeel van een breder proces van evangelisatie en discipelschap. Voordat de Bijbel vertaald wordt, kan men door middel van lectuurwerk de kern van de bijbelse boodschap weergeven zonder dat daarbij noodzakelijkerwijs Goddelijke verwantschapswoorden expliciet zijn opgenomen.
5. SIL dient zijn richtlijnen verder aan te scherpen wat betreft het testen van Goddelijke verwantschapswoorden en het documenteren daarvan; behalve interne controle (binnen de organisatie zelf) is het ook belangrijk dat er externe controle (van buiten de organisatie) plaatsvindt.

Rituele wassing aan het begin van de Ramadan, Kashmir

Op grond van de aanbevelingen van het WEA-panel is er in nauwe samenwerking met hen hard gewerkt aan de totstandkoming van een handboek voor vertalers en vertaalconsulenten, waarin de richtlijnen voor het vertalen en controleren van Goddelijke verwantschapswoorden nader worden uitgewerkt. Dit handboek zal naar verwachting binnenkort beschikbaar zijn voor bijbelvertalers en vertaalconsulenten.

Enkele persoonlijke overwegingen

Ik ben persoonlijk erg blij met de aanbevelingen van het WEA-panel en met de bereidheid van SIL en Wycliffe om deze aanbevelingen over te nemen en concreet gestalte te geven. Binnen de traditie van Wycliffe en SIL is de vertaalde Bijbel veelal primair gezien als middel tot evangelisatie. Dat is op zich een heel waardevolle opvatting. De Heilige Geest werkt bekering (verandering van het hart, het denken en het handelen) door middel van het Woord van God.
De keerzijde van deze benadering is echter dat vertalers soms te veel de neiging hebben gehad om mogelijke misverstan-

den op te lossen in de vertaling.
Bijbelvertaalwerk dient, overeenkomstig het advies van het WEA-panel, ingebed te zijn in een bredere benadering van evangelisatie en discipelschap. Evangelisatiewerk behoeft niet per se te beginnen met vertaalwerk. Door middel van vriendschap, dienstbetoon, luisteren, getuigen en voorbereidend lectuurwerk kan er al veel gedaan worden om moslims in aanraking te brengen met het evangelie en om misverstanden uit de weg te ruimen.
Daarbij mag er enerzijds worden aangesloten bij de denkwijze en levenswijze van moslims. Anderzijds dient er echter ook ruimte te zijn voor het invoegen van kritische en apologetische momenten. Zo is het belangrijk om bepaalde misverstanden over de Bijbel en het christelijk geloof recht te zetten. Zoals gezegd is de gedachte dat God seksuele gemeenschap zou hebben gehad voor christenen minstens zo aanstootgevend. En het idee dat er meer dan één ware God zou zijn is eveneens in strijd met het christelijk geloof.
De kwestie van Goddelijke verwantschapswoorden is tegelijkertijd een duidelijk signaal dat er grenzen zijn aan vertaalbaarheid, met name als het gaat om het vertalen van theologisch gevoelige kernwoorden. In zulke gevallen is het beter om de lezers dichter bij de tekst te brengen dan om de tekst dichter bij de lezers te brengen. Voetnoten en kanttekeningen kunnen daarbij een belangrijke rol vervullen.
Voor Wycliffe en SIL is de kwestie van Goddelijke verwantschapswoorden hopelijk een goede aanleiding en een extra aansporing om bijbelvertaalwerk meer expliciet te plaatsen en te evalueren binnen het kader van een meer omvattende missionaire benadering. Missiologisch en vertaalkundig gezien hebben de aanbevelingen van het WEA-panel veel duidelijkheid opgeleverd. Vanuit de exegese en de hermeneutiek kun je je echter afvragen of alle vragen echt helemaal zijn opgelost. Op zich is het waardevol dat er verwezen wordt naar de context als een belangrijke factor voor het bepalen van de betekenis van uitdrukkingen als 'Vader' en 'Zoon van God'. Maar 'context' is niet altijd eenduidig en de vooronderstellingen van uitleggers spelen ook altijd een rol bij het interpreteren van teksten. Hier liggen zeker nog vragen die om nadere doordenking vragen.

Noot

[1] Zie voor een compleet overzicht van de aanbevelingen van het WEA-Panel: *Report to World Evangelical Alliance for Conveyance to Wycliffe and SIL International.* From the WEA Global Review Panel. April 15, 2013 (Finalized April 22, 2013).

— Dick Kroneman werkt als vertaalconsulent in Papoea, Indonesië, en is sinds 1 december 2014 de internationale vertaalcoördinator van Summer Institute Linguistics (SIL). Hij was de afgelopen jaren nauw betrokken bij discussies over het uitleggen en vertalen van Goddelijke verwantschapswoorden in vertalingen voor moslimdoelgroepen. Hij schreef dit artikel op uitnodiging van EZA en Wycliffe Nederland en in overleg met SIL International. Desondanks komt de inhoud van dit artikel geheel voor rekening van de auteur persoonlijk.

Van chief Leka tot webserver

Bijbelvertalen in het Nukuoro

Haar moeder had een grote passie voor het Woord en een groot verlangen om de Bijbel te ontsluiten voor de Nukuoro-gemeenschap op een koraalatol in de Grote Oceaan. Dit maakte op Betty Amon als klein meisje een onuitwisbare indruk. Na haar studies in het buitenland kwam ze terug naar Nukuoro, waar ze in 1980 het vertaalwerk ter hand nam.

Toen ik de naam voor het eerst hoorde, leek het iets uit een sciencefictionroman: de Verenigde Staten van Micronesië, oftewel de Federated States of Micronesia (FSM). De FSM liggen in het westen van de Grote Oceaan, net boven de evenaar. De tientallen eilanden en eilandjes hebben een totaaloppervlakte van 700 km², verspreid over zo'n 3 miljoen km² oceaan. De oorspronkelijke bevolking bestaat grotendeels uit Micronesiërs, die een twintigtal verwante talen spreken. Twee eilandjes worden echter bewoond door Polynesiërs, die in een ver verleden[1] uit het zuiden zijn gekomen. Ze spreken talen die aanzienlijk van het Micronesisch verschillen. Op één daarvan, het Nukuoro, wil ik in dit artikel de blik richten.[2]
Nukuoro is een afgelegen koraalatol met een bevolking van enkele honderden mensen. Men leeft er vooral van visserij en tropische landbouw; een enkeling heeft een overheidsbaan. Veel Nukuoro's wonen tegenwoordig op het eiland Pohnpei (het centrum van de regio), of elders in Micronesië, in de Verenigde Staten, Australië of Japan. In totaal zijn er zo'n duizend Nukuoro-sprekers.[3]

Zonder veel hulp van buitenaf

Rond 1900 werd het evangelie op Nukuoro gebracht door Siakwe, een Nukuoro-vrouw die op Pohnpei christen was geworden. Een groot aantal Nukuoro's liet zich dopen, men stichtte een kerk, en de jonge chief Leka werd geestelijk leider van de gemeenschap.[4] Men had de Bijbel in een Micronesische taal; de enkelingen die deze taal kenden, fungeerden als tolk en uitlegger voor de rest van de gemeenschap. In de jaren vijftig begon een groep eilanders, onder wie de inmiddels hoogbejaarde Leka, het Nieuwe Testament in het Nukuoro te vertalen. Zonder specialistische training en zonder veel hulp van buitenaf verliep dit project met horten en stoten, maar uiteindelijk mondde het in 1986 uit in de publicatie van het Nieuwe Testament. De kosten voor publicatie werden opgebracht door de eigen Nukuoro-gemeenschap. Deze vertaling is

sindsdien in gebruik op het eiland zelf en onder Nukuoro's elders.
De laatste jaren werd het vertaalwerk gedragen door een jonge vrouw: Betty Amon.[5] Haar moeder had vanaf het begin deel uitgemaakt van het vertaalteam; zij had een grote passie voor het Woord en een groot verlangen om de Bijbel te ontsluiten voor de Nukuoro-gemeenschap, en dit maakte op Betty als klein meisje een onuitwisbare indruk. Als tiener volgde Betty een opleiding buiten het eiland; later studeerde ze vier jaar aan een bijbelschool in Canada. In 1980 kwam ze terug naar Nukuoro, waar ze het vertaalwerk ter hand nam.

Logistieke hindernissen

Een aantal jaren na de verschijning van het Nieuwe Testament begon Betty met de vertaling van het Oude Testament, daarin bijgestaan door een vertaalteam op het eiland. In 1992 verhuisde ze naar Guam, enkele duizenden kilometers van Nukuoro verwijderd. De afstand bleek echter een lastige barrière: de reis van Guam naar Nukuoro bestaat uit een (dure) vliegtrip plus een bootreis van enkele dagen; de boot vaart maar eens in de paar maanden. Door deze financiële en logistieke hindernissen verliep het vertaalwerk soms langzaam.
In 2005 werd daarom een nieuw team opgezet op het beter bereikbare Pohnpei, waar ook een groot aantal Nukuoro's wonen. Sindsdien reist Betty heen en weer tussen Guam en Pohnpei. Het vertaalwerk verloopt sindsdien vlotter, maar dit heeft wel een keerzijde: het project staat verder af van de bevolking op Nukuoro zelf. In het spanningsveld tussen efficiëntie (een complete bijbelvertaling is een enorm project) en *ownership* (idealiter worden zoveel mogelijk mensen bij de vertaling betrokken) is het

Oceanië in kaart

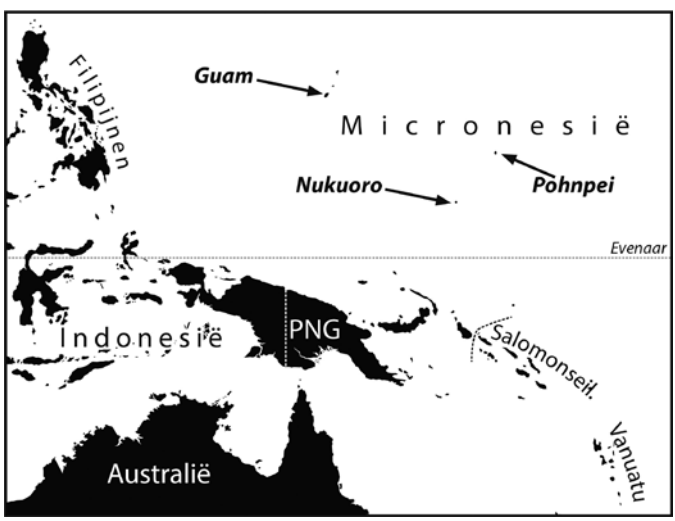

Het Nukuoro-vertaalteam. De vrouw links op de trap, onder de klok, is Betty Amon.

soms lastig om keuzes te maken.
Het team heeft inmiddels stuk voor stuk de bijbelboeken vertaald en reviseert deze nu tot een accurate, leesbare en begrijpelijke tekst. Ook het Nieuwe Testament wordt daarbij herzien, want – aldus Betty – 'het is verbazend hoezeer het Nukuoro veranderd is'. Talen in Oceanië veranderen vaak in hoog tempo, onder invloed van het Engels en andere talen, door toegenomen mobiliteit en globalisering. Wat in dit geval ook een rol speelt, is dat het Nieuwe Testament weliswaar in 1987 gereedkwam, maar grotendeels vertaald was in de decennia daarvoor, door een oudere generatie.

Isles of the Sea-project

Een aantal jaar geleden kwam Betty in contact met mensen van Wycliffe Bijbelvertalers. Het Nukuoro-vertaalwerk werd onderdeel van het *Isles of the Sea*-project, dat bijbelvertaalwerk in Micronesië en Polynesië stimuleert met praktische en financiële hulp. Sindsdien worden Betty's reizen door *Isles*-fondsen vergoed, zodat het werk niet langer vertraagd wordt door geldgebrek. In 2010 werd ik als consulent aan het project toegevoegd om het team van exegetisch, taalkundig en technisch advies te voorzien. Sindsdien werk ik samen met Betty en haar team aan het verder voltooien van de vertaling. Hoewel ik af en toe ter plaatse ben, gebeurt deze samenwerking vooral op afstand. Betty voert de vertaling in in het vertaalprogramma Paratext, verwerkt alle correcties van het team en stuurt de tekst naar de server. Ik haal de tekst binnen, neem deze door en voorzie deze van vragen en suggesties. Via de server komen mijn notities weer bij Betty terecht. Dit proces hopen we in de loop van volgend jaar af te ronden.

'Alles wat de zee betreft'

Het vertaalwerk stelt ons voortdurend voor uitdagingen. Zo worden we vaak geconfronteerd met beperkingen in het vocabulaire. De woordenschat van het Nukuoro weerspiegelt de cultuur en het landschap: het lexicon is rijk aan termen rond de visvangst en alles wat de zee betreft, maar karig waar het gaat om bijvoorbeeld zoogdieren en geografische termen.[6] Zo zijn er geen woorden voor 'rivier', 'beek', 'meer', 'fontein' of 'waterput'; al deze begrippen worden weergegeven als samenstellingen met *vai* – 'water'. Er is geen algemeen woord 'boom'; *manu somo* – 'groeiende plant' komt het dichtst in de buurt. Voor veel begrippen gebruikt men Engelse leenwoorden: *geleibi* – 'grape', *goobena* – 'governor', *ssiibi* – 'sheep'.

	Wereld	Oceanië
Aantal levende talen[7]	6918	1288
Talen met hele Bijbel	513	42
Talen met alleen Nieuwe Testament	1294	285
Actieve projecten	2167	348
Projecten met betrokkenheid van Wycliffe/ SIL	1707	296

Zicht op Nukuoro, een afgelegen koraalatol in de Grote Oceaan waar de woordenschat rijk is aan begrippen over de visvangst en alles wat met de zee te maken heeft.

De weergave van culturele en religieuze begrippen uit de Bijbel is een grote uitdaging, hoewel inmiddels veel termen zijn uitgekristalliseerd en ingeburgerd. Een priester is een *dangada haimeedabu* ('mens die heilige dingen doet'), een leger is een *hagabuulingaa daane hebagi* ('groep mannen van strijd'). Voor andere termen loopt het gesprek nog: enkele maanden geleden bespraken we nog 'tempel', 'tabernakel', 'loven/prijzen' en 'veroordelen'.

Illustratief voor trends

Het Nukuoro-project is maar één van de vele honderden bijbelvertaalprojecten die wereldwijd aan de gang zijn. Vertaalprojecten verschillen in scopus, opzet, vertaalstrategie, actoren, doelgroep, tempo, et cetera. Toch is het Nukuoro-project in veel opzichten representatief voor het bijbelvertaalwerk anno 2014; het illustreert een aantal trends die we in veel projecten zien.

- Het initiatief en de regie van het vertaalwerk ligt bij een team van lokale vertalers met uiteenlopend opleidingsniveau. Dat één van de vertalers Grieks en Hebreeuws kent, is niet standaard, maar zeker niet ongebruikelijk. Het is overigens ook niet uitzonderlijk dat het vertaalwerk door de jaren heen gedragen wordt door een of enkele personen, die de visie gaande houden en de plaatselijke bevolking en kerken blijven enthousiasmeren. Dit laat onverlet dat Betty's niet aflatende toewijding aan dit werk diep respect verdient.
- Wycliffe en SIL helpen het project met middelen en *skills* die in het project van pas komen. Welke dat zijn, is in ieder project verschillend. In dit geval betreft het exegetisch en taalkundig advies, training en begeleiding in het gebruik van software, en financiering van projectkosten.
- In eerste instantie werd het Nieuwe Testament vertaald, maar vervolgens begon men ook aan het Oude Testament. Bovendien is revisie een integraal onderdeel van het project: het Nieuwe Testament wordt grondig herzien. Meer in algemene termen: het vertaalwerk is niet af wanneer een taalgroep de beschikking heeft over de Bijbel of een deel daarvan; net zoals we in het Nederlands nooit klaar zijn met bijbelvertalen (zie de bijdrage over de *Bijbel in Gewone Taal* in dit

nummer van *TussenRuimte*), zo geldt dat ook in Oceanische talen.

- Betty woont op Guam, het team zit op Pohnpei, ik werk vanuit Nederland. Zowel de bijbelvertaler als de bevolkingsgroep is anno 2014 mobieler dan ooit. Goede software, in combinatie met de beschikbaarheid van internet op steeds meer eilanden, maakt het mogelijk om op afstand samen te werken.
- Tegelijkertijd past Nukuoro in wat altijd al een van de *core values* van Wycliffe en SIL is geweest: elke taalgroep, ook de kleinste, is de moeite waard. God komt naar ons toe, Hij spreekt onze taal – zelfs als dat de taal van een minuscule bevolkingsgroep is. Wanneer de Bijbel in het Nukuoro gereed is, zal dit de kleinste taal op aarde zijn met een hele Bijbel. En in dat opzicht is Nukuoro dan toch uniek.

Tijdens de voorbereiding van dit artikel schreef Betty me het volgende: '*It is wonderful to think that someday we can put the whole Bible in the hand of the Nukuoro people, and God can continue to work among the people … I thank the Lord for the prayers, interests and financial help we are getting from the church of Christ in the States, Europe, Australia and PNG. May the Lord bless everyone.*'

Noten

[1] Mogelijk zo'n 1200 jaar geleden, mogelijk eerder. Zie Janet Davidson, 1992. 'New evidence about the date of colonisation of Nukuoro Atoll, a Polynesian outlier in the eastern Caroline Islands', *Journal of the Polynesian Society 101.3:293-298.*

[2] De andere Polynesische taal is het Kapingamarangi. Ook deze groep heeft zijn eigen bijbelvertaling, die eind dit jaar verschijnt. Voor meer informatie over het bijbelvertaalwerk in het Kapingamarangi en in de Micronesische talen, zie www.isles-of-the-sea.org.

[3] www.ethnologue.com/language/nkr

[4] John Garrett (1992). *Footsteps in the Sea: Christianity in Oceania to World War II*, p. 297. Institute of Pacific Studies, University of the South Pacific & World Council of Churches.

[5] Een deel van Betty's verhaal is opgetekend in: Wanda Aigner (2010). *I'm just Wanda, but Jesus is G–O–D*. Mustang, OK: Tate Publishing.

[6] De omvang van het lexicon van een taal hangt samen met de grootte en heterogeniteit van een bevolkingsgroep en de mate van contact met andere groepen. Vergelijken we het Nederlands (20 miljoen sprekers, zeer diverse dialecten en landschappen, eeuwen intens contact met andere talen) met het Nukuoro (minder dan 1000 sprekers op één atol, zeer geïsoleerd van de buitenwereld), dan zal het geen verbazing wekken dat de woordenschat van het Nukuoro beperkt is. Het *Nukuoro Lexicon* (Vern Carroll & Tobias Soulik, 1973) telt grofweg 15.000 lemmata, maar het merendeel hiervan betreft vervoegingen, samenstellingen en uitdrukkingen waarvan de betekenis voorspelbaar is.

[7] Gegevens per 1 oktober 2013. Bron: Wycliffe Global Alliance, op basis van data van Wycliffe-organisaties, SIL International en andere partners.

— Paulus-Jan Kieviet van Wycliffe Bijbelvertalers is SIL-vertaalconsulent voor Polynesische talen.

Musa Dube en de koloniale erfenis van bijbelvertalen in Botswana

Musa Dube, theoloog en bijbelwetenschapper, afkomstig uit Botswana, biedt een kritische blik op de doorwerking van het koloniale gedachtegoed in bijbelvertalingen die tijdens de koloniale periode ontstaan zijn. Met de uitkomsten van haar onderzoek daarnaar klinkt een belangrijke tegenstem in de discussie over bijbelvertalen, waarbij zij de koloniale context en invloedssfeer expliciet in rekening brengt. De huidige postkoloniale situatie geeft nieuwe mogelijkheden om op een integere manier deze koloniale erfenis te onderzoeken.

Geworteld in de context van haar thuisland Botswana, geeft Musa Dube een gedetailleerde analyse van de achtergronden van bepaalde vertaalbeslissingen in de Setswana-bijbelvertaling van 1857 (herzien in 1908), een vertaling in de nationale taal van Botswana.
Dubes onderzoek is echter ook relevant in een bredere context, aangezien veel vroege bijbelvertalingen in andere landen zijn gemaakt in dezelfde culturele, koloniale context. Haar werk kan dan ook gezien worden als een uitnodiging om soortgelijke analyses ook uit te voeren bij vertalingen die in dezelfde periode zijn gemaakt.
In dit artikel geef ik een overzicht van de gedachtegang van Musa Dube en probeer ik haar werk in context te plaatsen.

Geen neutrale rol

Musa Dube stelt zich allereerst de vraag hoe de Bijbel gelezen kan worden door degenen die vroeger gekoloniseerd zijn. Deze vraag dringt zich op omdat de Bijbel, in de context van Botswana, een rol heeft gespeeld in het faciliteren van het koloniale project. De Bijbel is hierbij de Bijbel zoals vertaald door de kolonisator en kan daarom geen neutrale rol spelen. Musa Dube sluit zich aan bij de heersende trend in de vertaalwetenschap, waarbij de machtsverhoudingen die een rol spelen bij vertalen, benadrukt worden.

Het idee van een objectieve vertaling is een illusie

Vertalen kan neutraal opgevat worden als het door vertalers overbrengen van een tekst in de brontaal naar een tekst in de doeltaal. Dit neutrale idee van vertalen doet echter geen recht aan de complexiteit van

Theologe Musa Dube deed onderzoek naar koloniale doorwerking in bijbelvertalingen in Botswana en kwam tot schokkende ontdekkingen.

vertaalwerk. De vragen naar het wereldbeeld, belangen en sociale positie van zowel vertalers als de doelgroep, moeten ook aan bod komen. Vertalingen worden gedefinieerd door de context en de tijd waarin ze tot stand kwamen.
Vertaalwetenschappers die vanuit een postkoloniaal perspectief werken, benadrukken dat veel vertalingen die in de koloniale tijd tot stand kwamen, beschouwd kunnen worden als transformaties, manipulaties en herschrijvingen van de oorspronkelijke tekst. Met andere woorden, het idee van een objectieve vertaling is een illusie. Postkoloniale benaderingen van vertaling zijn op zoek naar de verschillende manieren waarbij het kolonisatieproces werd bevorderd door specifieke vertaalkeuzes. Taal heeft immers een belangrijke rol gespeeld in het kolonisatieproces. Doordat degenen die gekoloniseerd werden de taal van de kolonisator leerden spreken, kon een nieuw wereldbeeld overgedragen worden. Het leren van taal is nauw verbonden met het leren van een nieuwe cultuur.

Culturele bommen

Dit kritische perspectief in de vertaalwetenschap wordt door Dube omarmd, maar zij gaat nog een stap verder. Zij richt haar analyse op de vraag naar vertalingen ín de taal van degenen die gekoloniseerd werden. Hier gaat

het dus niet om inwoners van Botswana die Engels moeten leren, maar om de vertaling van de Bijbel in de nationale taal van Botswana. Het korte antwoord naar de koloniale doorwerking in vertaling is dat er naar haar idee zogenaamde 'culturele bommen' in de tekst geplaatst zijn. Deze 'culturele bommen' hebben als doel bepaalde elementen van de lokale cultuur van binnenuit te vernietigen en op die manier onschadelijk te maken. De kritiek van Dube richt zich met name op de Setswana-bijbelvertaling uit 1908, vertaald door A.J. Wookey. Dit is een herziene versie van de vertaling van 1857 door Robert Mofatt. De vertaling uit 1908 blijft de meest populaire vertaling, ook al zijn er inmiddels twee nieuwere vertalingen verschenen. De vrouwen die Dube interviewde voor haar onderzoek, gaven aan dat de oude vertaling voor hen beter leesbaar was, ondanks het verouderde taalgebruik.

Tswana-moeder met baby

Geschokt

Het kernprobleem van Dube is de vertaling van 'demon' in onder andere Mattheüs 15:22. Het woord dat voor 'demon' gebruikt wordt in het Setswana is 'Badimo', wat 'voorouderlijke geesten' betekent in de culturen waarin Setswana gesproken wordt. De 'Badimo' zijn bemiddelaars tussen God en de mensen en spelen in die hoedanigheid een positieve rol. De 'Badimo' zijn de geesten van de overledenen. Ook kunnen hoogbejaarden de rol van 'Badimo' toegeschreven krijgen. De 'Badimo' beschermen de levenden en zorgen dat hen geen kwaad kan overkomen. Juist in een samenleving waar tot voor kort geen geschreven bronnen aanwezig waren, zijn de 'Badimo' een belangrijke band met het verleden. In Mattheüs 15:22 zegt de Kanaänitische vrouw in het Setswana ongeveer het volgende tegen Jezus: 'Mijn dochter is zeer ernstig bezeten door de geesten van de voorvaders.' Aangezien de 'Badimo' een positieve rol hebben en nooit bezit van iemand zullen nemen, was Dube geschokt dat ze deze vertaling aantrof. Ze plaatst deze vertaling echter in een breder kader, omdat ook het oudste woordenboek dat gemaakt is voor Setswana, de 'Badimo' op een negatieve manier afschildert.

Imperialistische doeleinden

Het eerste woordenboek werd samengesteld in 1870 en werd diverse malen daarna herzien. In het Setswana-Engels segment van het woordenboek wordt 'Badimo' simpelweg vertaald met 'evil spirits'. Onder het lemma van 'Spirit' worden ook 'evil spirit' vermeld, die vertaald worden als 'badimo', zonder hoofdletter. Opvallend is echter dat er in het Engels-

Setswana-gedeelte van het woordenboek geen lemma is voor 'demon', 'duivel en 'Satan'. Dube verklaart dit als een manier om aan te tonen dat het bestaan van een diversiteit aan kwade wezens louter in het Setswana gelegd wordt, terwijl het voorkomen hiervan in het Engels stilzwijgend genegeerd wordt. De 'Badimo' speelden en spelen een grote rol in het dagelijks leven in Botswana. Het is daarom moeilijk te veronderstellen dat de samensteller van het woordenboek en de bijbelvertaler niet op de hoogte geweest zijn van de positieve rol van de 'Badimo'. Voor Musa Dube heeft het woordenboek dan ook vooral veroorzaakt dat het Setswana is gebruikt voor imperialistische doeleinden. Het Setswana staat in dienst van het Engels, en niet andersom.

In plaats van de 'Badimo' – een positief woord voor 'voorouderlijke geesten' in het Setswana – te demoniseren en uit te drijven, krijgen ze hun eigen plek in het interpretatieproces van de Bijbel.

Niet geslaagd

Hoe gaan de christenen die Dube voor haar onderzoek interviewde om met de grote tegenstelling tussen hoe zij de 'Badimo' interpreteren in het dagelijks leven en hoe hun favoriete bijbelvertaling de 'Badimo' beschouwt?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de achtergrond van deze christenen van belang. Zij behoren tot de AIC's, ofwel *African Initiated Churches*, die ontstaan zijn uit onvrede met het beleid van de missionarissen in de koloniale tijd. De AIC's streefden naar zelfstandigheid onder lokaal leiderschap. De leiders van de AIC's kunnen ook functioneren als geloofsgenezers. De leiders gebruiken hier zowel methodes voor die ontleend zijn aan oude culturele gebruiken als christelijke elementen.

Het veldonderzoek van Musa Dube bracht haar naar veel van deze AIC's, waar zij vaak tegemoet getreden werd als iemand die genezing zocht. Het ritueel daarbij was als volgt: haar werd een gesloten bijbel overhandigd en haar werd gevraagd om deze open te slaan. De passage waar de bijbel openviel, zou dan belangrijke informatie onthullen die bij het genezingsproces van pas zou kunnen komen. De 'Badimo' spelen een rol bij de interpretatie van de opengeslagen tekst. De Bijbel is daarbij dus een instrument geworden dat behulpzaam is bij het zoeken naar genezing en wordt niet in tegenstelling gezien tot de hulp en aanwezigheid van de 'Badimo'.

Op deze manier wordt de Bijbel gebruikt op een manier die compleet in tegenspraak is met de intentie van de vertalers. In plaats van de 'Badimo' te demoniseren en uit te drijven, krijgen ze hun eigen plek in het interpretatieproces van de Bijbel. Musa Dube concludeert dan ook dat de koloniale opzet niet geslaagd is en dat de culturele bom die in de teksten geplaatst is, vakkundig ontmanteld is.

Eigen analyse nodig

Uiteraard heeft Musa Dube niet alleen bijval, maar ook kritiek en onbegrip geoogst met haar scherpe analyse. Lang niet alle lezers kunnen haar analyse plaatsen, of de conclusies meemaken die zij trekt uit de concrete vertaling van een aantal kerntermen. Haar analyse is duidelijk te plaatsen in een postkoloniaal en feministisch raamwerk. Voor degenen die niet gewend zijn om het vertaalproces in deze termen te evalueren, kan haar analyse vervreemding opwekken. Ook is haar analyse sterk verbonden aan haar eigen context in Botswana.
Dat neemt niet weg dat veel andere vertalingen in dezelfde historische periode en onder dezelfde vooronderstellingen uitgevoerd zijn. In elke context is, naar mijn mening, daarom een eigen analyse nodig naar de vraag in hoeverre koloniale ideeën zich in de vertalingen hebben weten te nestelen en welke gevolgen dit voor nationale kerken heeft gehad.
Inmiddels zijn veel oude vertalingen in nationale talen herzien, en zijn, bijvoorbeeld binnen de organisatie Wycliffe Bijbelvertalers, de procedures aangepast. Het is tegenwoordig vrij algemeen geworden dat buitenlandse medewerkers een assisterende rol vervullen en dat moedertaalsprekers hun eigen beslissingen nemen. Dit neemt echter niet weg dat de verschillen in kennis van Hebreeuws en Grieks, exegetische methodes en technieken en vertaalprincipes tussen buitenlandse medewerkers en moedertaalvertalers vaak aanzienlijk is, wat alsnog resulteert in ongelijkheid. Het werk van Musa Dube is daarom een provocatieve ingang te noemen in de complexe discussie over vertalen in een postkoloniale wereld.

Met dank aan Thandi Soko, research MA African Studies, Universiteit Leiden.

Literatuur

– De tekst van dit artikel is gebaseerd op: Dube, Musa W. 'Consuming a Colonial Cultural Bomb Translating Badimo Into 'Demons' in the Setswana Bible (Matthew 8.28-34; 15.22; 10.8)'. *Journal for the Study of the New Testament* 21, no. 73 (1999): 33-58.
– Dube, Musa W. 'Translating Ngaka: Robert Moffat Rewriting an Indigenous Healer'. *Studia Historiae Ecclesiasticae* 40, no. 1 (2014): 157–72.
– Dube, Musa W. *Postcolonial Feminist Interpretation of the Bible*. Louisville: Chalice Press, 2000.

— Eleonora Hof MA is promovenda missiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit, Amsterdam.

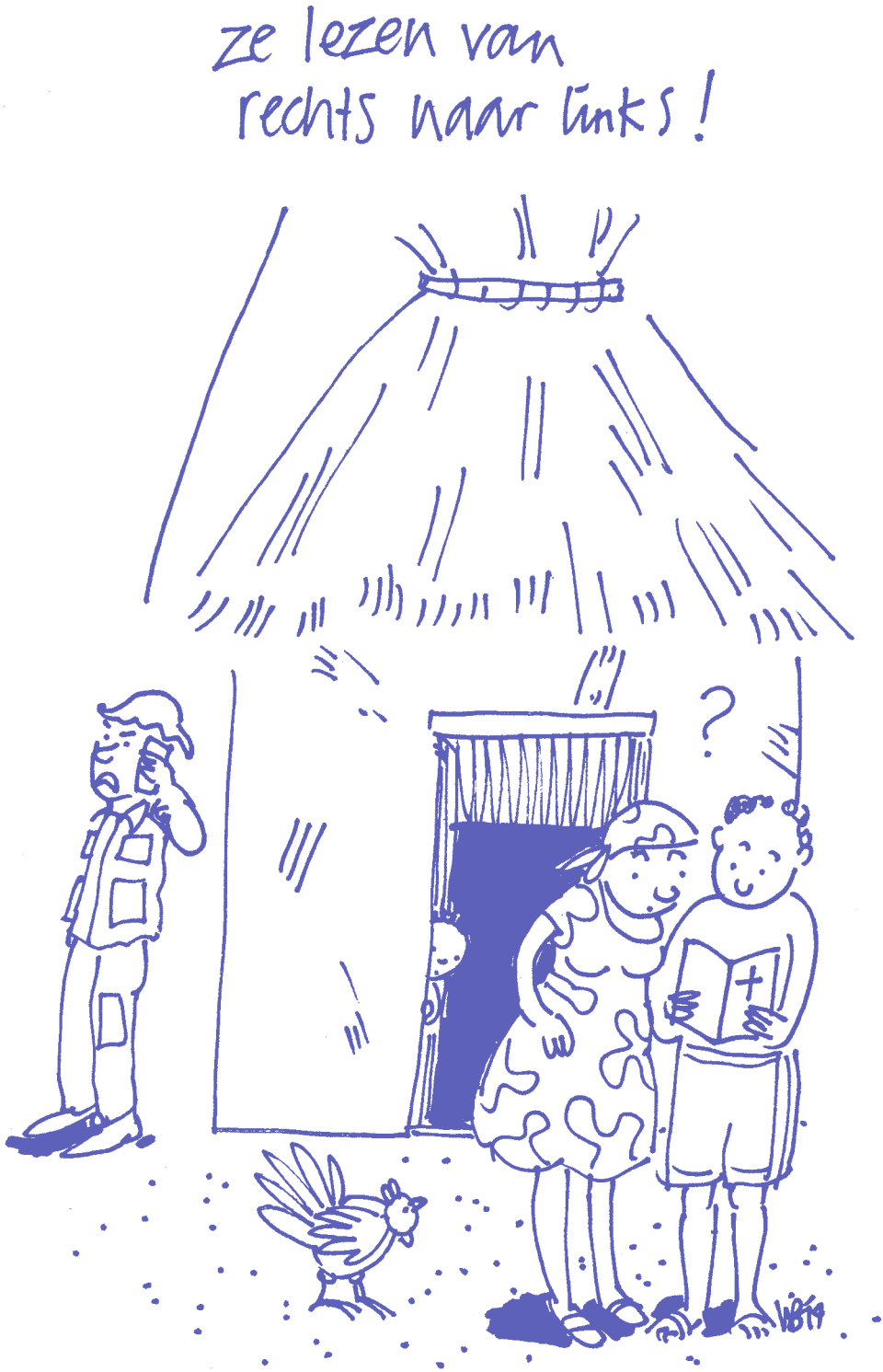
ze lezen van
rechts naar links!

‘God spreekt mijn taal!’

Bijbelvertaalwerk voor niet-Slavische minderheidsgroepen

‘Welke problemen jullie ook tegen mogen komen, stop nooit met jullie werk. Het is erg nodig, elk Boek betekent een verloste ziel.’ Het Institute for Bible Translation gevestigd in Moskou beijvert zich voor bijbels in de eigen taal van niet-Russen in de voormalige Sovjet-Unie.

Stelt u zich eens voor dat u leeft in een land dat al eeuwen onder invloed staat van een machtig buurland. U moet hun taal leren om gebruik te kunnen maken van het onderwijs en om succesvol te zijn in de zakenwereld. Uw moedertaal wordt alleen in uw familiekring gesproken. Hoewel ze u hebben leren lezen en schrijven, onderwijs en christendom hebben gebracht, voelt u zich nog steeds een buitenstaander. Hoewel ze u hun zendelingen stuurden die u over God vertelden en u Zijn boek gaven om te lezen, is dit boek alleen in hun taal verkrijgbaar. Het is dan niet verwonderlijk dat er in deze culturen weerstand leeft tegen het evangelie.

Tot vijfentwintig jaar geleden zag de wereld er zo uit voor ongeveer vijfentachtig miljoen mensen in de voormalige Sovjet-Unie die niet-Russisch zijn. Het gaat om ongeveer honderddertig talen. Hieronder zijn grote etnische groepen, zoals de Tadzjieken, die nu hun eigen land hebben, maar ook kleine stammen in Siberië, Kamtsjatka of op de Kaukasus die tot op de dag van vandaag nog strijden voor erkenning van hun eigen cultuur, door de Russen of een andere dominante cultuur. In een homogeniserende wereld, waarin mensen die verder willen komen, onderwijs willen genieten en op een gezonde wijze zaken willen doen, zich in alles moeten aanpassen, worstelen inheemse talen en culturen om te overleven. Eigen wortels worden noodgedwongen vaak genegeerd, men voelt zich genoodzaakt zich aan te passen om mee te kunnen in de vaart der volkeren.
Maar stelt u zich nu eens voor wat het voor iemand die in de voormalige Sovjet-Unie woont, betekent als hij of zij een Bijbel in de eigen volkstaal in handen krijgt. Vaak is er verbazing dat iemand zich zo heeft ingezet voor hun taal door er zelfs een boek in te publiceren. ‘God spreekt mijn taal!’, zei iemand verschillende malen keren achter elkaar bij het openslaan van de Bijbel in zijn

taal. De Bijbel in de eigen taal transformeert het beeld van God. Een beeld waarin Hij naar de wereld komt en waarde hecht aan ieders identiteit.

Voorlezen uit de IBT-kinderbijbel

Plaatselijke cultuur

Daarmee zijn we bij de kern van het werk van het Institute for Bible Translation (IBT). Het IBT is gevestigd in Moskou, in een vroeger klooster dat vijf eeuwen geleden werd gesticht. Het IBT wil de niet-Slavische volkeren in de voormalige Sovjet-Unie die geen Bijbel in hun eigen taal hebben daarvan voorzien.
Als het langdurige proces om een technisch goede vertaling te maken afgerond is, publiceert het IBT het Woord in gedrukte vorm en maakt het ook beschikbaar als audio-Bijbel; binnenkort ook digitaal. Het doel van het IBT is om mensen die geen mogelijkheid hebben om met het Woord van God kennis te maken de Bijbel in de eigen taal in handen te geven. Veel van deze groepen zijn moslim of leven met traditionele sjamanistische tradities.
Wanneer een project in een nieuw doelgebied van het IBT start, roept dat meestal enige weerstand op. Daarom begint het IBT vaak met de publicatie van een kinderbijbel en een boek met lokale volksverhalen. Gezocht wordt daarbij zoveel mogelijk naar plaatselijke kunstenaars om die te illustreren; zo wordt de culturele relevantie ervan benadrukt. Ouders willen graag dat hun kinderen de eigen taal leren, zodat deze zal overleven. Kinderboeken zijn dan ook erg populair. Van de IBT-kinderbijbel zijn al meer dan negen miljoen exemplaren verspreid in meer dan veertig talen.
Wanneer een boek klaar is, wordt er aangestuurd op een officiële presentatie. In minderheidsgemeenschappen, ook in de moslimgemeenschappen, wordt zo'n gelegenheid gretig aangegrepen voor een feest, om de lokale cultuur te vieren en te bevestigen. De president in dat gebied, de burgemeester en zelfs de plaatselijke imam kunnen hierbij de centrale persoon zijn. Bij één gelegenheid getuigde een imam dat hij de Bijbel in de moskee gebruikt om eruit les te geven. Dat kon, omdat het Boek in zijn eigen taal geschreven is. Aangezien hij geen Arabisch spreekt, begrijpt hij de Koran namelijk niet. Zo vormt een bijbelpublicatie in de eigen taal een mogelijkheid bij uitstek tot evangelisatie.

Binnenlandse fondsen

Bovenstaande betekent niet dat het IBT geen moeilijkheden ondervindt. De toenemende spanning tussen Moskou en het Westen zorgt voor heel wat onzekerheid. Het zijn namelijk vooral donateurs uit de Verenigde Staten en uit

West-Europa die het IBT financieel ondersteunen. Het IBT wordt daarom als een risicofactor beschouwd wat betreft mogelijke infiltratiepogingen. Om dit voor te zijn probeert het IBT meer fondsen te werven binnen Rusland zelf. De eerste resultaten hiervan worden zichtbaar.
Een etnische minderheidskerk in Nizhnij Novgorod, bijvoorbeeld, besloot de fondsen die ze hadden verworven voor de bouw van een kerk, te doneren aan het IBT om zo een bijbelvertaling te bekostigen. Hierdoor kan het IBT nu de Bijbel brengen bij hun landgenoten die, net als zij, het Russisch niet machtig zijn.
IBT's belangrijke positie als lid van de Russische Academie van Wetenschappen (RAW), waarin het wordt gelauwerd vanwege zijn rol voor het behoud van gemarginaliseerde talen, geeft het instituut wetenschappelijke betrouwbaarheid en dient als tegenwicht voor vermeende westerse oriëntatie. Voor elke publicatie wordt de goedkeuring van het RAW gevraagd, waarmee de nauwkeurigheid en de filologische standaarden benadrukt worden.
Daarnaast is het niet denkbeeldig dat het IBT het klooster waarin het gevestigd is moet verlaten. De Russisch-Orthodoxe Kerk, die eigenaar is van het gebouw, wil het als klooster weer nieuw leven inblazen en zou op zeker moment meer ruimte nodig kunnen hebben voor activiteiten. Gelukkig is er tot nu toe altijd een gezond partnerschap geweest en de orthodoxe monniken die het gebouw in beheer hebben, hebben zich altijd positief opgesteld ten opzichte van het IBT.

Samen met de Russisch-orthodoxen

Samenwerking met de Russisch-Orthodoxe Kerk is essentieel voor de ontwikkeling van het IBT; deze kerk is namelijk de grootste ontvanger en distributeur van de bijbels. Een orthodoxe priester in het besneeuwde oosten van Rusland bezorgt de bijbels zelfs met een hondenslee. Ook voor de priesters komt de bijbel in de plaatselijke taal hen in hun werk vaak goed van pas.
Een voorbeeld hiervan komt uit het werk onder de Kalmukken, Europa's enige boeddhistische bevolkingsgroep. Ondanks de armoede van het Russisch-orthodoxe bisdom was het de bisschop zelf die opriep een vertaler Kalmuks te vinden zodat het werk van het IBT voortgezet kan worden. Het resultaat hiervan was een compleet Nieuw Testament in 2002, de Psalmen in 2006 en recentelijk volgde het boek Spreuken. Bij de presentatie van het boek Spreuken had de bisschop, een begenadigd muzikant, ook delen van de orthodoxe liturgie vertaald, zodat deze voor het eerst gezongen kon worden in het Kalmuks.

Logistiek

Ook de logistiek die het vertalen van teksten in minderheidstalen, waarvan sommigen slechts enkele duizenden sprekers kennen, vereist bezorgt het

IBT gewoonlijk de nodige hoofdbrekens. Ten eerste is er de zoektocht om ter plaatse mensen te vinden die het vertalen op zich willen nemen en ook instemmen met een verblijf in een grote stad om getraind te worden. Hetzelfde geldt voor de benodigde linguïsten en theologen die het vertaalwerk begeleiden, ondersteunen en nakijken.
Daarbij komt nog de noodzaak mensen te verhuizen naar de doelcultuur. Als het buitenlanders zijn, moet er voor gezorgd worden dat deze mensen een visum krijgen en houden. Deze mensen werken soms in culturen waarin zij niet bekend mogen staan als bijbelvertalers. Ze moeten een huis zoeken en zichzelf en hun gezin laten wennen aan een nieuwe omgeving. Samenwerking met andere organisaties, vooral Wycliffe Bijbelvertalers, kan helpen om de beperkte middelen te delen.

'Stop nooit'

IBT's grootste zorg is de veiligheid van de aangetrokken mensen in de verschillende werkgebieden. Dit kan variëren van het niet kunnen leveren van een lading bijbels aan een land waar deze niet welkom zijn, tot bedreigingen aan het adres van mensen in een vertaalteam, waarvan de meesten overigens vaak zelf geen christen zijn. Een aantal maanden geleden kreeg de laatste vertaler van een klein project in het noorden van de Kaukasus midden in de nacht bezoek. Hem werd dringend geadviseerd om alle werkzaamheden voor het IBT te stoppen en het project te annuleren. Hoe voorzichtig de vertalers ook zijn, in een kleine gemeenschap kan het nieuws dat het IBT er aan het werk is snel uitlekken.
Ook al zijn er heel wat hindernissen en liggen er diverse uitdagingen, het werk van het IBT zorgt ervoor dat het evangelie verder in de voormalige Sovjet-Unie verspreid kan worden. De kerk wordt bemoedigd en versterkt en voor veel mensen komt het evangelie voor het eerst in hun moedertaal beschikbaar. Iemand die een bijbel in zijn eigen taal in ontvangst kon nemen, liet met nadruk weten: 'Welke problemen jullie ook tegen mogen komen, stop nooit met jullie werk. Het is erg nodig, elk Boek betekent een verloste ziel.' Zo'n bemoediging bevestigt de noodzaak van het werk van het IBT en is een hernieuwde aansporing om het werk voort te zetten en verder uit te breiden.

Nenets-kinderen lezen de verhalen over Jezus.

Vertaling uit het Engels: Arjan Schoemaker
Het oorspronkelijke artikel staat op www.tussenruimte.com te lezen.

— Tim Herbert vertegenwoordigt het Institute for Bible Translation in het Verenigd Koninkrijk.

‘Oei, de Bijbel?’

Nog niet zo lang geleden hebben wij een nieuwe boekenkast gekocht. Al onze boeken staan nu mooi geordend en netjes gepresenteerd. Merkwaardig is wel dat we al van drie verschillende mensen dezelfde reactie hebben gekregen wanneer ze naar onze kast keken: ‘Oei, de Bijbel?’ Nochtans is de Bijbel echt niet het meest exotische boek in onze kast …

Toevallig kwam ik onlangs op een site waarop de tien best verkochte boeken in Vlaanderen in 2013 werden getoond: ‘Het laatste bevel’ van Pieter Aspe, ‘De Kiekeboes, code E’ van Merho, ‘Vijftig tinten grijs’ van E.L. James, ‘De Kiekeboes, schijnheilig bloed’ van Merho, ‘Ons kookboek’ van de KVLV, ‘Suske en Wiske, Amoras’ van Willy Vandersteen, ‘Puur genieten en toch gezond en slank’ van Pascal Naessens, ‘En uit de bergen kwam de echo’ van Khaled Hosseini, ‘Dagelijkse kost 5’ van Jeroen Meus en ‘Inferno’ van Dan Brown. Dat brengt ons op een totaal van drie kookboeken, drie strips en vier romans.
Je moet de Bijbel maar eens openslaan en je zult verschieten in hoeveel verhalen uit de Bijbel er wordt gegeten, van hoeveel gerechten er wordt gezegd hoe je ze moet bereiden en sterker nog: hoe vaak er wordt gesproken over het belang van de sfeer die rond samen aan tafel gaan hangt. Culinaire tips genoeg in de Bijbel! Verder bedacht ik dat de monniken die de Bijbel vroeger overpenden de verhalen met allerlei prentjes en afbeeldingen illustreerden, omdat ze wisten dat het visuele een ontzettende aantrekkingskracht en sterkte bevat. Strips, ze zijn geen uitvinding van ons! En ook de vier romans die wij vandaag graag lezen, onderscheiden zich niet echt van de verhalen die in de bijbelse tijd zijn geschreven. Koning Salomo is de Pieter Aspe van drieduizend jaar geleden. Hooglied is met evenveel inlevingsvermogen niet minder erotiserend dan ‘Vijftig tinten grijs’. Het verhaal van Hosseini waarin familieleden elkaar liefhebben, verwonden, verraden en opofferen, is niet moderner dan de bijbelse familievetes. En ‘Inferno’, het verhaal over mysterieuze codes en de obsessie voor het einde van de wereld doet ook een bijbels belletje rinkelen.

De Bijbel staat goed in onze kast!

— Dorien Veltens is doctoraal onderzoeker aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven. Ze werkt aan een doctoraat ‘Pastorale begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking’.

Accommoderen of confronteren?

Bijbelgebruik in Nederlands kinder- en jongerenwerk

Terwijl in Den Haag aan Koning Willem-Alexander het eerste exemplaar van de *Bijbel in Gewone Taal* werd overhandigd, sprak Laura Dijkhuizen van *TussenRuimte* met Corjan Matsinger van Youth for Christ en Annasjouk Nijhof van Timotheüs over het gebruik van de Bijbel door de organisaties waar zij werkzaam zijn.

Corjan Matsinger werkt bij Youth for Christ en is daar verantwoordelijk voor het jeugdwerk binnen de kerken. Vooruitlopend op het gesprek, geeft hij aan: 'Er is bij ons geen materiaal waarin de Bijbel niet open gaat.'

Annasjouk Nijhof is trainer binnen de organisatie Timotheüs, zij stimuleert ouders en kinderwerkers om na te denken over de geloofsopvoeding en biedt hier handvatten voor. 'Hoewel we zelf geen uitgesproken missionaire organisatie zijn, komt vanuit missionair contexten regelmatig de vraag naar ons toe: wat moeten we met de kinderen?'

In het prachtige landhuis van Youth for Christ in Driebergen zijn Matsinger en Nijhof in gesprek over de plaats die de Bijbel inneemt in hun werk, hun persoonlijke leven en dat van hun gezin. Vanuit de praktijk constateren zij ontwikkelingen maar ook leemten waarop ingesprongen kan worden als het gaat over geloofsgesprekken met kinderen en jongeren, de overeenkomsten die hierin gelden voor beide groepen én de verschillen.

Fundament

Matsinger: 'Wij willen de Bijbel bij de belevingswereld laten aansluiten. Youth for Christ is hierin uniek, wij voelen ons te gast bij de processen van jongeren en kijken waar het van nut kan zijn om de Bijbel aan

bod te laten komen. Dit levert wel een spanningsveld op, want de vraag is hoever we hierin kunnen gaan om het verhaal van de Bijbel nog recht te doen.'
Nijhof: 'Dit ligt bij Timotheüs duidelijk anders. Bij ons is het bijbelverhaal leidend en vandaaruit zoeken we aansluiting bij de beleving van de kinderen. Er is sprake van een ander cognitief vermogen. Kinderen stellen zich open voor verhalen, waardoor deze aanpak nog steeds goed werkt. Daarbij willen we de kinderen een fundament bieden, laten zien wie Jezus is en dat Hij van ze houdt.'

IJzersterk

'Het uitgangspunt van tieners verschilt natuurlijk van dat van jonge kinderen', zegt Matsinger, 'vooral wanneer we praten over randkerkelijke of niet-gelovige jongeren. Je kunt in deze tijd niet zo gemakkelijk meer een claim op dé waarheid leggen, maar wel delen van de levenswijsheid die jíj hebt ontdekt in de Bijbel. Neem bijvoorbeeld het boek Spreuken, dat een gebod als '*je mag niet vreemdgaan*' vertaalt met: '*je staat hartstikke te kijk als je naar een vreemde vrouw gaat, moet je dus niet doen*'. Dat past bij de jongerencultuur van nu. Herkenning is belangrijk, maar hierin laten we wel het oorspronkelijke verhaal spreken. Voorheen werkten we met spiegelverhalen, zoals het vervangen van de (barmhartige) Samaritaan door een Marokkaan. Daar zijn we mee gestopt, simpelweg omdat de oorspronkelijke verhalen al ijzersterk zijn. We vervangen ook geen moeilijke begrippen meer door eenvoudige woorden; als God toornt, is Hij niet heel boos, maar is Hij toornig. Laten de jongeren daar maar tegenaan botsen. In die confrontatie met de heftigheid van verhalen, gebeurt heel veel.'
'Daar valt voor ons nog wel het een en ander te verbeteren', denkt Nijhof. 'Wij laten over het algemeen de mooie kanten van het verhaal zien. Het feit dat God alle dieren redt in de ark van Noach bijvoorbeeld, maar we hebben het niet over al die mensen die verdronken. Daar moeten we natuurlijk ook mee oppassen, want dat kan heel confronterend zijn voor een jong kind. Maar ruimte creëren voor het kritisch kijken naar een verhaal en openheid voor vragen van kinderen, is binnen het kinderwerk niet altijd vanzelfsprekend.'

'Er is bij ons geen materiaal waarin de Bijbel niet open gaat'

Matsinger: 'Dat feit drong opeens door bij mijn zoontje van negen en hij vroeg mij: "Liet God iedereen verzuipen dan?" Waarop het andere kind van elf reageerde: "De wereld was dus eigenlijk een soort gezwel dat verwijderd moest worden." Dat moet je laten gebeuren, dan krijgt het verhaal diepgang en leren kinderen dat niet alles altijd even romantisch en mooi is.'

Zelf laten 'theologiseren'

Nijhof: 'De uitdaging ligt bij het geloofsgesprek. Bij jonge kinderen houd je het eenvoudig, maar als ze ouder worden dan mag je hen helpen na te denken en kritische vragen te stellen. Als het bijbelverhaal een gegeven wordt en je vervolgens verder gaat

met de knutsel, dan bied je geen ruimte voor de confrontatie, de diepere lagen en voor de open eindjes in het verhaal. Dat vraagt van de gespreksleider een toegankelijke houding zonder meteen te grijpen naar bekende antwoorden. Laat de kinderen maar zelf theologiseren. Hier kunnen we als

'Wat moeten we met de kinderen?' is een terugkerende missionaire vraag

organisatie zeker nog in groeien maar we zijn ons wel bewust van de noodzaak.'

Matsinger: 'Een mooi voorbeeld hiervan is de zoektocht van een meisje dat ik ontmoette in een scholierencafé met gothic jongeren, totaal buitenkerkelijk maar wel getriggerd door bijvoorbeeld de orks van 'Lord of the Rings' (die films draaiden net). Omdat ik wilde aansluiten bij deze hype zijn we de tweede helft van het boek Daniël gaan bestuderen. We hebben ons samen verbaasd over de vreemde wezens in de Bijbel.

Een meisje dat helemaal in de wereld van de wicca zat, is daarop de Bijbel gaan lezen. Twee weken later zag ik haar weer en ze vertelde mij dat ze eruit was: "God is duisternis". Natuurlijk was ik helemaal flabbergasted en ik vroeg haar waar ze dat gevonden had. "In Exodus 20, waar God zich verbergt in de wolkkolom, in de duisternis." "En," zei ze, "dat doet Hij voor mij, omdat ik het licht nog niet aan kan."

Dan besef ik: de Bijbel is opengegaan. Of ze gelijk heeft of niet, dat vind ik dan minder boeiend, want vervolgens zijn we in gesprek. Dat is goud, ik geniet daarvan.'

Dit voorbeeld leidt tot een hardop nadenken over het bijbelgebruik binnen de missionaire context. Matsinger formuleert een belangrijke vraag: Staan wij, missionair werkers, ervoor open geraakt te worden door andere voorstellingen en gedachten dan wij van huis uit gewend zijn?

Nijhof: 'Wanneer wij kinderen laten fantaseren over bepaalde begrippen, zoals over engelen rondom kerst, komen daar hele mooie omschrijvingen uit. Wanneer we daarna in het verhaal duiken, heeft dit al een extra dimensie gekregen. Zo verrijken onze eigen voorstellingen en het verhaal elkaar en wordt er minder snel over bijzondere gebeurtenissen heen gelezen.'

Matsinger: 'Wat dat betreft, hebben we misschien binnen de missionaire context de Bijbel te plat gemaakt, het verhaal te eenvoudig om maar laagdrempelig te blijven. Ik zou eerder pleiten voor hoogdrempeligheid. Er mag iets van mysterie in zitten, iets verborgens, zodat er ook doorzettingsvermogen nodig is om Hem te leren kennen.'

Nijhof vraagt naar de ervaringen van Matsinger bij het behandelen van confronterende teksten, waarop er een aantal voorbeelden volgen van onderwerpen waar de Bijbel veel over te zeggen heeft. Onderwerpen zoals geweld, seksualiteit of slavernij zijn relevant binnen de belevingswereld van jongeren en het is volgens Matsinger erg interessant om met jongeren na te denken over God die er in het Oude Testament nogal op los lijkt te vechten en Jezus die in het Nieuwe Testament leert om de andere wang toe te keren. Samen praten over een eventuele voortgang binnen de Godsopen-

Voor kinderen en jongeren geldt dat 'het perspectief van waaruit het verhaal wordt gepresenteerd, heel belangrijk is voor de context'.

baring is volgens hem een manier om bezig te zijn met confronterende onderwerpen. 'Jongeren zijn niet dom en het is goed om ze mee te nemen in de complexiteit van de Bijbel; in de maatschappij is het ook niet altijd even eenvoudig en rechtlijnig. Het is goed dat ze weten dat twijfel en vragen ook een plaats hebben binnen het bestuderen van de Bijbel.'

Nijhof: 'Bij kinderen steken we veel meer in op het fundament, maar het bekwamen in het geloofsgesprek met kinderen heeft grote prioriteit. Het vraagt wel bepaalde vaardigheden om de vragen die leven ook boven tafel te krijgen. Een kind zelf in staat stellen om bijvoorbeeld te onderzoeken of het overleden konijntje wel of niet naar de hemel gaat.'

Allebei concluderen ze dat de overgang tussen de waarheid van het zondagsschoolverhaal en de periode van twijfel en kritische vragen tijdens de adolescentie minder abrupt zou moeten worden. Veel jongeren raken het geloofsspoor bijster omdat ze niet hebben geleerd het geloof toepasbaar te maken in moeilijke omstandigheden, terwijl de Bijbel ook daarvoor genoeg handvatten biedt.

Geloven thuis

Hoe gaat dat thuis? Nijhof, jij hebt kinderen in de tienerleeftijd; Matsinger, jouw oudste is veertien jaar.

Matsinger: 'Bij ons loopt de hele straat in en uit. Op de voetbalclub noemen ze mij 'de dominee' omdat het nogal lastig is om mijn baan te omschrijven. Daardoor weten alle vriendjes en vriendinnetjes dat wij christen zijn en wordt er gewoon aan tafel uit de Bijbel gelezen of een ander 'geloofsdingetje' gedaan waar zij bij zijn. Onze kinderen groeien op in een seculiere context, waarbij de geloofsopvoeding vooral thuis plaats vindt en meestal alleen op zondag in de kerk. Ik vind dat hiervoor de verantwoordelijkheid primair bij de ouders ligt, wij verwachten dat niet per se van een christelijke jeugd- of catechisatiegroep.

Bij Nijhof ligt dat anders. 'Missionair gezien wonen wij in een andere context, maar ook zonder dat ben ik erg blij met de christelijke jeugdgroep waar de jongens zich aan kunnen optrekken. Ik merk dat naast onze verantwoordelijkheid als ouder, er zeker een aanvullende rol kan liggen bij vrienden en clubs waarmee ze naar jongeren-evenementen gaan.'

'De Straatbijbel is gemaakt met jongeren van de straat, het is echt een project van henzelf geworden.'

Straatbijbel in huis

Matsinger: 'Om de jongeren op straat te bereiken ontwikkelde Daniel de Wolff een aantal jaren geleden de Straatbijbel. Deze werd uitgegeven speciaal voor deze doelgroep, maar omdat bijbellezen met tieners best lastig is, wordt *De torrie van Mattie* ook regelmatig gebruikt binnen christelijke gezinnen. Daar is dit project natuurlijk helemaal niet op afgestemd en dat schuurt nog wel eens.' Lachend voegt hij toe: 'Dat werd maar weer eens bevestigd toen ik mijn zoontje een lelijk woord hoorde zeggen dat hij via de straatbijbel-app had opgepikt.'

Nijhof: 'Is de Bijbel daarna ook 'gewoon' opengegaan voor de jongeren?'

Matsinger: 'De personen die wij belichten in de Straatbijbel zijn echt gaan leven voor de doelgroep. Zo is David behoorlijk ruig als gangster neergezet en veel jongeren herkennen zich daarin. Hierdoor komt er ruimte voor gesprek. Daarbij is de Straatbijbel gemaakt met jongeren van de straat, het is dus echt een project van henzelf geworden.'

Je mag kinderen helpen na te denken en kritische vragen te stellen

Nijhof: 'Het perspectief van waaruit het verhaal wordt gepresenteerd, is dus heel belangrijk voor de context. Dat geldt eveneens binnen het kinderwerk.'

Matsinger: 'En niet alleen het perspectief, maar ook de timing. Vaak willen we te snel alles uitleggen, maar kijken we bijvoorbeeld naar het verhaal van Filippus die aan de Ethiopiër de Bijbel komt verklaren, dan is deze alweer op de weg naar huis. Hij heeft de tempel gezien, de ervaring is geweest en daarna komt pas de openbaring, dit past heel goed in deze postmoderne tijd. Eerst de ervaring en vervolgens kan de missionair werker helpen deze te duiden.'

Langszij komen

Hoe kom je langszij bij kinderwerk in missionaire context? Wat te doen met de kinderen wanneer een (nieuwe) gemeente zich uitstrekt naar de wijk? Kinderen vormen een brug naar de ouders, maar het is tegelijkertijd lastig om ze bezig te houden in een 'volwassen' dienst. Traditioneel zetten we ze dan in het zaaltje ernaast om te knutselen. Hoe speelt Timotheüs daarop in?

Nijhof: 'Nadenken over de visie rondom kinderen in deze context is belangrijk. Daarin zijn we volop in ontwikkeling. Kerken en gemeenten komen veelal bij ons voor materialen, maar dan zijn de kinderen al in een kerk of clubsetting. Bijvoorbeeld een vakantiebijbelschool of een vaste wekelijkse woensdagmiddagclub die open is voor iedereen.'

Matsinger: 'Er leven wel spannende vragen zoals: Wat te doen met de magische periode in de ontwikkeling van het kind in de missionaire setting? Durven we daarbij aan te sluiten? Kan dat, mag dat?'

Nijhof: 'Regelmatig hoor ik over nieuwe initiatieven in de wijk, waarbij de volwassenen worden aangesproken en er wordt oppas voor de kinderen geregeld. Dat is een poosje leuk, maar erg belastend op de lange duur. De bewustwording dat de kinderen er helemaal bij horen en dat iedereen mee kan doen in de geloofsopvoeding ('*it takes a village to raise a child*') is vaak een hele verademing. Dan komt het niet langer neer op die ene vrijwilliger of de vrouw van de gemeentestichter.'

In tegenstelling tot materiaal voor campingwerk en vakantiebijbelclubs is er echter nog weinig beschikbaar voor de missionaire context, dit is nog braakliggend terrein. Wie pakt de handschoen op?

'Ik zou eerder pleiten voor hoogdrempeligheid ...'

Gaan jullie gebruikmaken van de *Bijbel in Gewone Taal*?

Nijhof reageert enthousiast: 'Ja, zelfs onze kinderen zeiden: We gaan die toch wel kopen, hè? Dus ik ga deze zeker lezen, ik ben ook wel een verzamelaar wat bijbels en boeken betreft. Maar ik koop deze vooral voor onze eigen kinderen!"

Matsinger: 'Ik ben een beetje sceptisch. Het is me ook gelukt om met de Willibrord en met de *NBV* met jongeren in gesprek te gaan. Zoveel varianten, is dat wel nodig? Vooral vergeleken met stammen waarvoor nog helemaal geen Bijbel beschikbaar is. En hoe kom je uit de kosten? Dat is voor mij de onderliggende vraag. Wij hebben zo gruwelijk veel tot onze beschikking. Maar ik geef deze vertaling het voordeel van de twijfel."

— Laura Dijkhuizen, als theoloog gespecialiseerd in Pentecostalisme in Afrika, werkt als coordinator opleiding missionair werk bij de Evangelische Theologische Academie en is lid van de redactie van *TussenRuimte*.

De Bijbel als boek van gemeenschap

De sfeer is sereen. Vol overgave buigen de deelnemers zich over het verhaal van Tamar en Amnon (2 Samuël 13); een paar sessies later over dat van de verloren zoon (Lucas 15). Er zijn zeven deelnemers, allen Mexicaan. Mannen en vrouwen uit verschillende kerkelijke denominaties, uit diverse delen van het land en met verschillende levenservaring. Ze kennen elkaar niet, en ze zijn nu in Mexico Stad samengekomen voor een cursus 'contextueel bijbellezen'. De centrale vraag van de cursus is: Wat zie je als je trauma en traumaverwerking als leessleutel hanteert voor het lezen van de Bijbel?

Boek van trauma

Tegenover mij in de kring zit een jonge Indiaanse vrouw, een moeder. Ze komt uit een klein agrarisch dorp diep in het binnenland van Chiapas. Ze is Maya. Haar zoontje van twee speelt rond in de kleine, intieme kring van bijbellezers. Na een paar sessies is haar verlegenheid geweken en vertelt ze met zachte stem hoe in haar Maya-dorp iedereen bezig is met de drugshandel. Iedereen zaait *amapola*, die variant van de klaproos (papaver) die voor de opiumteelt gebruikt wordt. Zij en haar man zijn de enigen die maïs zaaien. Dat komt hen te staan op bedreiging en uitsluiting. Mensen uit het dorp vragen hoe zíj dan wel aan hun geld komen. Op de vraag welk bijbelverhaal zij zou kiezen om gemeenschappelijk met dorpsgenoten te lezen, en zo de Bijbel te betrekken bij de problemen die ze ervaren, zegt ze dat ze graag de gelijkenis van de zaaier zou lezen.

Links zit een baptistenpredikant, die werkt met de nabestaanden van slachtoffers van het onbeschrijfelijke geweld in Mexico. Hij wil met hen de zaligsprekingen lezen: 'Zalig de vervolgden om mijn naam.'

Rechts zit een rooms-katholieke non, die pastoraal werk doet in de grensstreek met de Verenigde Staten. Een plaats waar elke dag opnieuw busladingen mensen en kinderen uit het Zuiden (El Salvador, Guatemala, Colombia) aankomen om de oversteek te maken door de woestijn. Ze vertelt dat ze vroeger probeerden de mensen dat idee uit het hoofd te praten. Maar het utopisch verlangen naar een nieuwe plaats op aarde blijkt te hardnekkig. Nu leert men de migranten hoe te overleven in de woestijn, hoe ze vocht uit cactussen moe-

Samen bijbellezen in Mexico Stad

ten halen. Ze lezen Psalm 23 met hen: 'Al ga ik door een dal van diepe duisternis', een dal van schaduwen van de dood. Deze psalm is immers het verhaal van een migrant die zijn huis moet verlaten, zo betoogt ze.

Het missiologisch potentieel van 'de ene Bijbel in de vele culturen' wordt nog te zelden benut

We zouden door kunnen gaan met andere voorbeelden van samen bijbellezen een paar weken eerder in Costa Rica, daarna in Cuba. Of hoe de drugsverslaafden en daklozen in Amsterdam het verhaal van Tamar lazen. Dezelfde methode, dezelfde indrukwekkende processen.

Boek van gemeenschap

Elke dag nemen miljoenen overal in de wereld de Bijbel ter hand. Met vertrouwen en ontzag, met argwaan of razernij soms. Mensen doen dat om kracht, inspiratie, troost, voorspoed, macht of succes te vinden. Op ontelbaar veel manieren krijgt die interactie vorm. Soms individueel, soms met anderen, maar meestal binnen de grenzen van de eigen geloofsgemeenschap.
Bijna altijd is de veronderstelling daarbij dat bijbellezen heilzaam is voor maatschappij en mensen en leidt tot transformatie. Naar deze zwaarwichtige veronderstelling is, merkwaardigerwijs, nog maar heel weinig onderzoek gedaan. Over hoe die interactie moet verlopen om ook werkelijk heilzaam te zijn, weten we maar heel weinig. Het onderzoek dat er is, maakt duidelijk dat het hermeneutisch en missiologisch potentieel van 'de ene Bijbel in de vele culturen' zelden benut wordt; men leest binnen de grenzen van de eigen leestraditie. Het

maakt tevens duidelijk dat bepaalde manieren van bijbellezen erg behulpzaam zijn bij het streven naar succes en macht en bij het *tegenhouden* van verandering. Vele ontmoetingen tussen Schrift en lezer weerspiegelen het feit dat de Schrift vaker *gebruikt* dan *gelezen* wordt.
In de hier gegeven voorbeelden kreeg die interactie een speciale vorm. We waren getuige van indrukwekkende en rijke ontmoetingen met momenten vol overgave en intimiteit. We zagen hoe het gezamenlijk luisteren naar een verhaal en het delen van het verdriet en de ervaringen die door het lezen werden opgeroepen, bijdroeg aan traumaverwerking.

De term 'contextueel bijbellezen', vooral op het zuidelijk halfrond gemunt, is een protestterm en een boodschap

Ik probeer een paar aspecten van deze intieme, geëngageerde vorm van bijbellezen te belichten. Het kan ons helpen te begrijpen waarom contextueel bijbellezen iedere keer zó rijk blijkt te zijn, dat men kan zeggen dat in dat proces de Schrift *Heilige* Schrift wordt.

Contextueel?

De term contextueel lezen wordt sinds de jaren tachtig gebruikt, analoog aan de term contextuele theologie. De term leent zich voor velerlei interpretatie.
In het algemeen kan men over 'context' zeggen dat het begrip verwijst naar de omstandigheden die hebben bijgedragen aan enerzijds het productieproces van de teksten, anderzijds aan de receptie door lezers. In feite is natuurlijk alle lezen contextueel; elke vertolker heeft belangen, vragen en projecten. Maar niet al die belangen worden gevoed vanuit het verlangen de oude tekst en de huidige context kritisch en productief op elkaar te betrekken. Lezers, vooral geïnteresseerd in de contexten waarin de tekst is ontstaan, gehoord en overgeleverd, geven op een andere manier vorm aan contextueel bijbellezen. Hun belangen zijn *interpretive interests*; zij zijn vooral geïnteresseerd in wat er tóen met de tekst is gebeurd.
Met de term contextueel bijbellezen, zoals de afgelopen decennia vooral op het zuidelijk halfrond gemunt, wordt iets anders bedoeld. Het is een protestterm en een boodschap. Het protest is gericht tot die vertolkers, in kerken en academies, die niet in staat zijn zich los te maken van een abstracte, meta-historische of louter literaire manier van tekstbenadering en niet bereid zijn de teksten te beschouwen als spiegels van menselijk gedrag; van ervaringen die voortkomen uit pijn, trauma, ballingschap en protest. De boodschap is de oproep aan exegeten

en andere vertolkers bereid te zijn het terrein te betreden waar zich de *betekenis-reserve* van de tekst manifesteert, namelijk in huidige leesprocessen waar de tekst verkend wordt ook door mensen die lezen vanuit het gewonde hart en in een situatie van onvoorstelbare asymmetrie en voortijdige dood. Vertolkers worden opgeroepen mede verantwoordelijkheid te nemen voor het efféct van bijbellezen. Leidt het luisteren naar Gods stem tot uitsluiting en vernedering of tot genezing en verzoening? Bij contextueel bijbellezen worden ook de *life-interests*, de levensbelangen van húidige lezers betrokken.

'Aandachtig kunnen luisteren betekent dat ook de pláats veilig dient te zijn.'

'Voorgrond' van de tekst

Contextueel bijbellezen wil graag de betekenis-reserve van bijbelteksten verkennen. De voorbeelden maken duidelijk wat betekenis-reserve is en hoe men die ruimte binnentreedt. Ze laten het indrukwekkende vermogen van bijbelteksten zien om zich als het ware naar voren te projecteren en nieuwe situaties te belichten, niet gezien of vermoed door de auteurs. In dat proces, het verbinden van de tekst met een nieuwe context – Psalm 23 lezen als het verhaal van een migrant, de gelijkenis van de zaaier lezen in een context van het zaaien van papaver – wordt de 'voorgrond' van de tekst operatief. Het is op dit snijpunt, waar tekst en de huidige context in gesprek raken, dat het leesproces zijn rijkdom krijgt. In tegenstelling tot wat fundamentalistische manieren van lezen beweren – teksten hebben slechts één betekenis en ik ben er de eigenaar van – is dit proces van productief, vernieuwend lezen niet een vervuiling van het origineel, maar heroriënteert en vernieuwt het de oorspronkelijke tekst. Het is een proces dat van fundamenteel belang is geweest voor de productie van de Bijbel zelf: beelden van de Lijdende Knecht des Heren uit Jesaja, die betrokken worden op Jezus van Nazareth, krijgen een nieuwe dimensie.

Gemeenschappelijk

De methode van het contextueel bijbellezen laat zich definiëren met een paar simpele begrippen waarvan gemeenschappelijk of communautair het belangrijkste is. Het woord betekent meer dan 'in gezelschap van anderen'. Iedereen mag meedoen, ook de niet-professionele lezer. Iedereen mag aangeven met wie men zich identificeert in het verhaal en waarom. Iedereen mag laten zien op welke manier men het verhaal vruchtbaar zou willen maken voor transformatie

in de eigen situatie. Voorwaarde is dat gelezen wordt in een intieme, veilige en machtsvrije ruimte. Dat het vertrouwen van christenen in de traditie de vorm heeft aangenomen van het aandachtig kunnen luisteren naar een verhaal, betekent ook dat de pláats waar gelezen wordt veilig dient te zijn.

Onuitputtelijk

Wat bij contextueel lezen aan de dag treedt en waarvan lezers vaak pas de rijkdom ervaren als ze mee gaan doen, is de onuitputtelijkheid van teksten. Er is genoeg voor iedereen, er blijft altijd wat achter voor een volgende lezer. Wat in de tekst niet gezegd of uitgelegd wordt – bijvoorbeeld welke weg dat dan is die leidt door het 'dal van diepe duisternis' in Psalm 23 – vraagt erom om ingevuld worden vanuit de eigen verbeelding en levenservaring van de lezer. Slechts via verbeelding en toeeigening kan wat wordt verteld in de tekst en georiënteerd is op het verleden tot project voor de toekomst worden. De ontdekking dat teksten onuitputtelijk zijn, impliceert echter ook iets voor de methode van lezen. Allereerst dat het lezen van de Heilige Schrift altijd iets bescheidens en kwetsbaars dient te hebben. De volle betekenis van de teksten is pas geopenbaard als alle stemmen gehoord zijn. Evenzeer dat de ontmoeting met de ander van levensbelang is.

De ander

Het is lastig om te ontsnappen uit de eigen heersende leestraditie. Dat geldt ook voor contextueel bijbellezen, dat vaak gepaard gaat met een overconcentratie op het eigene en daarmee het scheppen van vijandbeelden. Mede daarom is het zo belangrijk het missiologisch potentieel van het feit dat zovelen in zoveel verschillende contexten en culturen hetzelfde verhaal lezen, niet uit het oog te verliezen. De interactie met de tekst kan oneindig veel intenser worden wanneer

'De volle betekenis van de teksten is pas geopenbaard als alle stemmen gehoord zijn.'

we ook de Bijbel van de ander bij het gesprek betrekken. Plaatsen van verdriet, strijd en verzet worden ontdekt, plaatsen die we eerder niet kenden. Eenzaamheid en isolement worden doorbroken. Contexten worden met elkaar in gesprek gebracht. Er kan sprake zijn van *shared agency*, van gedeelde actie en verantwoordelijkheid voor transformatie.
Het is mede daarom bijzonder verheugend dat de afdeling Zending van Kerk in Actie (Protestanse Kerk in Nederland) vier jonge theologen bereid heeft gevonden om op het zuidelijk halfrond (Zuid-Afrika, Guatemala, Colombia en Brazilië) zich te oefenen in contextueel bijbellezen. Het is voor het eerst in de geschiedenis van de zending dat dit gebeurt en ik verwacht daar veel van. Vooral ook van hun onderlinge uitwisseling en de interactie tussen hun leeservaringen en die in Nederland.

Leren lezen

Onlangs nam koning Willem-Alexander de eerste *Bijbel in Gewone Taal* in ontvangst. Een bewonderenswaardig project van zeven jaar dat werd afgesloten en waarvan men mag hopen dat het wat verandert aan het imagoprobleem waar de Bijbel in Nederland zo onder lijdt. Dat de Bijbel in Nederland steeds minder gelezen wordt, is het gevolg van een ingewikkelde combinatie van factoren zoals een onbalans tussen spiritualiteit en ratio, het gebrek aan oefening in het zorgvuldig luisteren naar verhalen, de ontkerkelijking en secularisatie, het daarmee gepaard gaande geheugenverlies dat veel diepgewortelde manieren van zijn en handelen een bijbelse achtergrond hebben. En dan natuurlijk het feit dat de Nederlandse context oneindig veel veiliger is dan die waarin de vaak traumatische bijbelverhalen geschreven zijn en dat daarmee het toe-eigeningsproces niet van de grond komt.
Toch is onze ervaring dat ook in Nederland contextueel bijbellezen, binnen de ruimte en veiligheid van de kleine groep, altijd weer een buitengewoon rijk en inspirerend proces is. Nieuwe bijbelvertalingen kunnen de klus niet alleen klaren, zo leren de cijfers, maar hebben dringend een metgezel nodig, namelijk lezers die vertellen van hun indrukwekkende ervaringen met contextueel bijbellezen.

Noot van de redactie

Zie ook *TussenRuimte* 2010 | 3 'Met andere ogen', 3e jaargang, septembernummer.

— Hans de Wit is professor aan de theologische faculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam, en bezet daar ook de interuniversitaire Dom Hélder Câmara-leerstoel. Hij is van af het begin betrokken bij intercultureel bijbellezen en is een van de initiatiefnemers van het internationale project 'Through the Eyes of Another. Intercultural Reading of the Bible'.

Baanbrekend

Matisse maakt met zijn werk de meeste mensen vrolijk. Hoewel je niet altijd begrijpt wát je ziet, word je toch geraakt door de heldere vormen en kleuren. Dit is een groot en hoog werk dat hij als studie maakte voor een raam in een kapel in Zuid-Frankrijk. Hij beschilderde eerst het papier en sneed daar de vormen uit. Het raam werd later op basis van dit werk gemaakt door een werkplaats voor glas-in-lood. Matisse ontwierp zelfs bijpassende kazuifels, die overigens te zwaar bleken om te dragen. Je kunt ze in vitrines bekijken.

Je ziet geen stal of een kind of herders, maar je herkent wel een ster. Er zijn zelfs meer sterren, die om de andere heen zweven en afdalen, de diepte in tot ze onderaan een figuur bereiken. Wat is dat? Een vuur? Een verschrikt aapje? De knipsels van Matisse herken je als natuurlijke vormen: vaak planten of bloemen, soms lijken het microscopisch kleine wezentjes: bacteriën, pantoffeldiertjes. Het werk bestaat uit twee delen: in het bovenste zie je een zonnig-gele, een grazig-groene en een blauwe lucht-rand met links en rechts bloemachtige motieven. Onderin stromen aan beide kanten twee rivieren omhoog of omlaag. Bij de lijn naar het bovenste deel lijken ze afgesneden.
De blauwe baan die van de gele ster naar beneden gaat breekt, maar gaat toch door, hij wordt zelfs breder. Alsof de ster daar beneden in de diepte meer ruimte nodig heeft en die ook krijgt.

— Anne Marijke Spijkerboer is docent aan de leergang Kunst en K/Werk en predikant in Rijswijk.

Henri Matisse, 'Nuit de Noel', 1952, gouache op papier, geknipt en geplakt, 272x136 cm

Bijbelvertalen in context

Op 16 september 2014 verdedigde Lesley Fast aan de Vrije Universiteit zijn proefschrift, getiteld *Persuasive speaking and Bible translation: A study of the Gospel of Mark in its Græco-Roman and Lovangai environments*. Promotor was prof.dr. Lourens de Vries, verbonden aan de Vrije Universiteit als professor taalwetenschap en als professor Bible Translation.
Het proefschrift focust op het retorische gebruik van het evangelie van Markus in zowel de Grieks-Romeinse context als de context van Lovongai, een eiland in noordoosten van Papoea Nieuw Guinea. Lesley Fast heeft hier samen met zijn gezin jarenlang gewoond en is betrokken geweest bij het vertalen van het Nieuwe Testament. Bijbelvertalen wordt traditioneel gezien als het overzetten van de brontekst naar een doeltaal. Op deze manier is vertalen vooral tekstueel gericht en wordt er weinig rekening gehouden met de sociale omgeving. Het proefschrift van Fast betrekt de sociale context juist wél expliciet bij het vertaalproces. Hij heeft zich daarbij tot doel gesteld om in een lokale setting de vraag te stellen hoe de bijbelse tekst kan functioneren en hoe de tekst daarbij gelezen en geïnterpreteerd wordt.
Het proefschrift van Fast werd met lof ontvangen en is reeds in gebruik als cursusmateriaal voor studenten Bijbelvertaling. De volledige tekst van het proefschrift is online te raadplegen via www.vu.nl – zoek op 'Lesley Fast'. — *Eleonora Hof*

Uitzending ter discussie

Op 19 september vond een studiedag plaats in Amersfoort onder de titel 'Trends en spanningsvelden in uitzendingen'. Vertegenwoordigers van diverse lidorganisaties van de Nederlandse Zendingsraad waren samengekomen om met elkaar na te denken over uitzendingen in deze tijd. Een werkgroep die al langer met dit thema bezig is geweest, legde een conceptstuk op tafel.
Centrale vraag was of we nog wel mensen moeten uitzenden, en zo ja, met welk doel we dat doen. We spreken tegenwoordig over *world christianity*. Overal zijn kerken. Weten de mensen in de landen zelf niet veel beter wat er nodig is in hun situatie, dan een buitenlandse uitgezonden medewerker? Enkele organisaties hebben er daarom voor gekozen om geen mensen meer uit te zenden, maar financiële ondersteuning te geven aan partnerkerken. De meeste organisaties kiezen er echter voor om wel mensen uit te zenden. Dat gaat gewoonlijk in overleg met partnerkerken. Deze vragen vaak zelf om mensen.
Een belangrijk punt is het wederkerig leren en het opbouwen en/of onderhouden van een relatie. Dat kan het beste als iemand langere tijd woont en werkt bij een partnerkerk. Er worden soms ook mensen uitgezonden naar gesloten landen; wederkerigheid is dan veel moeilijker, aangezien de buitenlandse uitgezondene in zijn of haar eigen

land niets kan vertellen.
Een andere vraag, nu we leven in een tijd van *world christianity*, was of we niet meer moeten focussen op ons eigen land. Ook zou het goed zijn om meer contacten op te bouwen met de migrantenkerken.

— Foka van de Beek

Iraakse aartsbisschop Mirkis op bezoek in Utrecht

Mgr. Yousif Thomas Mirkis O.P., de aartsbisschop van Kirkuk en Suleymania in Irak, was donderdag 9 oktober te gast in Utrecht. De bijeenkomst was georganiseerd door Kerk en Vrede en de Katholieke Vereniging voor Oecumene. Mgr. Mirkis woont in Kirkuk, midden in het gebied waar grote stromen Iraakse vluchtelingen naartoe zijn getrokken. Naast het hartverscheurende verhaal van de vele vluchtelingen en de moeilijke omstandigheden waarin de mensen ter plaatse verkeren, liet hij een waarschuwend geluid horen: 'Irak is het hart van de vulkaan: als die uitbarst, zul je in de hele wereld de gevolgen merken.' De problemen in Irak zijn samen te vatten in drie punten: er is geen leiderschap, IS doet niet aan diplomatie, er zijn geen instituties.

De wervingskracht van IS in Europa zit in de uitzichtloze situatie van jongeren in de voorsteden van de Europese metropolen. Zij zijn jong, hebben geen toekomst, voelen zich geen deel van Europa. Strijden voor IS kan hun leven veranderen. Als ze niet sterven maar terugkeren, zullen ze zich ook in Europa tegen het systeem keren.

Vóór 2003 telde Irak één miljoen christenen, nu zijn er nog maar 400.000 over. Mgr. Mirkis: 'Zij twijfelen: blijven of weggaan? Wat kan ik tegen ze zeggen? In mijn hart wil ik dat we blijven. En de realiteit is dat Europa niet zomaar 400.000 mensen kan verwelkomen. Jullie denken alleen maar economisch.' Voor een handjevol rijken en hoogopgeleiden staat de deur open, maar: 'Wat kan ik tegen de rest zeggen? Hoe kan ik ze helpen, hoop geven? Mensen hebben huis en haard verlaten om hun geloof te behouden, hun christen-zijn is diepgeworteld, het is hun identiteit.' 'IS is als ebola: een ziekte die om zich heen grijpt, en we hebben er nog geen medicijn tegen.'

'Kleurrijk Religieus Leven'

Voor de vijftiende keer organiseerde de Konferentie Nederlandse Religieuzen de bijeenkomst 'Kleurrijk Religieus Leven'. Op deze ontmoetingsdag van Nederlandse en buitenlandse leden van rooms-katholieke ordes en congregaties wordt jaarlijks het feit gevierd dat het kloosterleven in Nederland steeds internationaler wordt. Hoewel de tijd van grote aantallen zusters, paters, broeders en fraters voorbij is, geeft een

kleine maar bevlogen nieuwe generatie deze traditie een impuls.
Spreker op 18 oktober was ds. Ruben van Zwieten, als predikant verbonden aan De Nieuwe Poort in Amsterdam-Zuid. Hij werkt te midden

van ongeveer 60.000 mensen: personeel van banken en accountantskantoren, advocaten. Deze beroepsgroepen, die tien jaar geleden nog in aanzien stonden, worden nu over het algemeen aangeduid als graaiers. In onze samenleving is een hardheid ontstaan, waardoor mensen niet meer kunnen zijn wie ze willen zijn. Wie zegt nog, zoals Ananias in Handelingen 9,17: 'Saul, broeder'? Christenen, kerken moeten plekken creëren waar mensen terecht kunnen: *ekklesiai*, plekken waar mensen elkaar roepen met woorden van de Schrift, om op weg te kunnen gaan naar het beloofde land.
De respons van de aanwezige religieuzen liet blijken dat ze zich uitgedaagd wisten. Ontmoeting van aangezicht tot aangezicht kan scheidslijnen doen vervagen. Dat kan op alle niveaus. Het kan beginnen in het alledaagse leven.
— Tom Boesten

Jubileum Leprazending / Leprosy Mission

Leprazending vierde eind september samen met 24 andere Leprosy Mission organisaties het 140-jarig bestaan. Silvano Perotti, Zuid-Afrikaan, stond aan de wieg van Leprazending Nederland. Hij vertelde in de viering over zijn eerste contact met leprapatiënten. Op evangelisatiecampagne in Zuid-Afrika zochten ze naar plaatsen waar rook boven de bomen uitkringelde: daar lagen de dorpen. Silvano wees op rook in de verte. Zijn mede-evangelist, vertrouwd in de omgeving, zei: 'Daar hoeven we niet naar toe te gaan. Daar wonen geen mensen. Daar wonen *lepers*.'

Het onderwerp 'zending' kwam aan de orde, *Integral Mission*, over verkondigen, handel en wandel en christen zijn, over tegenwoordig zijn in projecten, de plek waar we leprapatiënten en vele anderen ontmoeten. Het ging over voorzichtig en vrijmoedig zijn in de verschillende landen; over omgang met collega's die moslim of hindoe zijn. Het gesprek is niet nieuw, staat regelmatig op de agenda, al 140 jaar. Het gesprek ging ook over hoe Leprazending en de lokale kerk zich met elkaar verhouden en hoe we daar over praten.
Leprazending reikt ook *Awards* uit aan mensen die de strijd aangegaan zijn met vooroordelen en de gevolgen van hun ziekte en daarin anderen inspireren. Winnaars dit jaar zijn Matiar Rahman

uit Bangladesh en Alhaji Shehu S/Fada uit Nigeria. Hoe was het voor hen om ook bij een avondmaalsviering te zijn? Een van hen zei tegen een collega: 'Jullie praten tenminste met ons, jullie kijken naar ons om!'

— *Piet Both*

Congres Mission Respekt

In de Duitse hoofdstad Berlijn werd op 28-29 augustus een congres gehouden tegen het misbruik van godsdienst in conflictsituaties. Oud-hoofdredacteur van *TussenRuimte*, Wilbert van Saane, leverde een bijdrage aan dit congres.

De 250 deelnemers kwamen uit een breed spectrum van missionaire organisaties: luthers, katholiek, evangelisch. Zij spraken aan de hand van het document van de Wereldraad van Kerken *Christelijk getuigenis in een multireligieuze wereld.*

Op diverse plaatsen in de wereld zien we hoe godsdienst misbruikt wordt voor politieke of sociale doelen, als reden om bepaalde groepen mensen uit te sluiten of te vervolgen. Dat soort misbruik van godsdienst moeten christenen van alle richtingen gezamenlijk en krachtig bestrijden. Christenen moeten op een uitnodigende manier van hun geloof getuigen, met respect voor andere levensbeschouwingen, en in solidariteit met diegenen die gedwarsboomd worden in het uiten van hun geloofsovertuiging.

Het congres deed een oproep aan kerken en missionaire organisaties om de principes die in het document van de Wereldraad zijn geformuleerd, te bespreken en zich eigen te maken.

Neem nu een abonnement op *TussenRuimte* en ontvang gratis het eerste nummer. Kennismaken kan natuurlijk ook. Een proefabonnement van twee nummers is € 15,50.

Of geef een (proef)abonnement op* TussenRuimte *cadeau!

☐ Ik neem een proefabonnement van twee nummers voor € 15,50

☐ Ik neem een abonnement tot wederopzegging voor € 42,25 en ontvang het eerste nummer gratis.

☐ Ik wil een jaarabonnement cadeau geven (het abonnement stopt automatisch) voor € 42,25 aan:

☐ Ik wil een proefabonnement van twee nummers voor € 15,50 cadeau geven aan:

Naam: .....

Postcode: .....

Straat: .....

Woonplaats: .....

☐ Ik machtig Uitgeverij VBK Media tot het automatisch afschrijven van het verschuldigde bedrag.

Naam: .....

Straat: .....

Postcode: .....

Telefoon: .....

Bank/giro: .....

Mail naar abonnementen@kok.nl of vul in en stuur op naar: Abonnementen Kok, Antwoordnummer 4176, 3500 VB Utrecht (postzegel niet nodig)

Pauline Hoggarth, Fergus Macdonald, Bill Mitchell, Knud Jørgensen (red.), *Bible in Mission*, Oxford: Regnum Books International, 2013, 317 bladzijden, £ 18,59 (€ 23,50)

De bundel *Bible in Mission* bevat 27 artikelen van verschillende auteurs over de plaats van de Bijbel in zending. Na een introductie op het thema valt het boek uiteen in twee secties, die elk weer uit meerdere delen bestaan. In de eerste sectie gaat het over 'De Bijbel in zending: in de wereld en de kerk'. Als het gaat over de wereld, wordt bekeken hoe de Bijbel een rol speelt in de westerse wereld, in de context van de islam, van het hindoeïsme en voor kinderen. Daarna wordt er vanuit vier verschillende kerkelijke stromingen (protestants, evangelisch, rooms-katholiek en orthodox) naar het thema gekeken.
De tweede sectie bevat in totaal zeventien casestudies uit verschillende continenten. De verdeling is nogal onevenredig: zo komt Azië alleen in twee artikelen over China en in een over India aan bod, maar wordt er veel ruimte gegeven aan studies die te maken hebben met de westerse, en dan vooral de Angelsaksische, wereld.

Weinig aandacht voor Midden-Oosten

In heel het boek overheersen trouwens de westerse auteurs, twee derde van de artikelen zijn door hen geschreven. Het zou goed geweest zijn als er meer stemmen uit andere continenten geklonken zouden hebben. Een ander gemis is dat er geen enkele casestudie is uit of over het Midden-Oosten, het vaste land van Europa en Centraal-Azië. Het wordt enigszins ondervangen door het artikel over de islam en wat Europa betreft door de artikelen over de Angelsaksische landen, maar meer aandacht voor deze gebieden, zeker voor het Midden-Oosten, zou het boek sterker gemaakt hebben.

Interessant

De casestudies zijn verder van alles wat, zoals voorbeelden van contextueel bijbellezen in meerdere landen, artikelen over bijbelvertaalwerk, bijbelgebruik in de gemeente en onder jongeren, Bijbel en de zorg voor de schepping in Afrika. De kwaliteit is wisselend, maar de meeste zijn interessant.

Jongeren in Australië

Ik licht er twee artikelen uit. Philip Hughes beschrijft in 'Bible Engagement among Australian Young People' een onderzoek onder jongeren in Australië. Er is bekeken op welke manieren ze persoonlijk betrokken raken bij de Bijbel en welke (de)motiverende factoren daarbij een rol spelen. De beschreven situatie lijkt veel op die in Nederland; zijn aanbevelingen zouden dus ook ons van dienst zijn kunnen zijn.

Jefta in Mexico

In 'Reading the Bible with Today's Jephtahs: Scripture and Mission at Tierra Nueva' beschrijft Bob Ekblad een bijbelstudie in het kader van zijn werk bij Tierra Nueva, een organisatie die zich richt op geïmmigreerde Mexicaanse boerenarbeiders, bendeleden, verslaafden en (ex-)gedetineerden in de staat Washington. Ekblad doet onder andere bijbelstudie met mannen in de gevangenis. In dit artikel verhaalt hoe hij met hen de geschiedenis van Jefta uit Richteren bespreekt. De mannen blijken zich te herkennen in Jefta, ook al hebben ze wel vragen bij zijn manier van handelen. Vanuit het verhaal komen ze bij het lijden van Jezus en dat geeft deze mannen in hun gebroken bestaan perspectief. Interessant om deze moeilijke tekst, die ver af staat (of lijkt te staan) van de Nederlandse realiteit, zo besproken te zien. Het heeft mij geholpen de tekst beter te begrijpen.

Te weinig lijn

Concluderend: de bundel geeft vanuit veel invalshoeken het thema 'Bible in Mission' weer. De opzet is logisch: eerst achtergronden, daarna casestudies. Er zijn veel artikelen, vanuit heel verschillend perspectief. Dit is tegelijk de sterkte en de zwakte van het boek. Het goede is dat er voor iedereen wel iets in staat dat aanspreekt. Het nadeel is echter dat er te weinig lijn in de casestudies zit. Elke auteur poneert zijn verhaal, maar het ontbreekt aan een kritische reflectie ervan door anderen. Het boek eindigt wel met een paar bladzijden tellende 'conclusie', maar deze is eerder beschrijvend dan concluderend en richtinggevend.

— Foka van de Beek, stafmedewerker Nederlandse Zendingsraad en hoofdredacteur van *TussenRuimte*

Frank Fleerackers, Raf Van Ransbeek (red.), *Interdisciplinair Cahier AdVocare: Recht en Levensbeschouwing*, 20.1, Brussel/Gent: Groep Larcier, 2013, 250 bladzijden

Het Interdisciplinair Cahier *AdVocare* over 'Recht en levensbeschouwing' analyseert de invloed van overtuigingen op het rechtsdenken in België: met name over de actuele invloed van het katholicisme, van minderheidsreligies (onder meer de islam) en van vrijzinnigheid op het recht en de invloed van het recht op deze levensbeschouwingen. Een geheel ander beeld van democratie in België wordt hiermee geschetst, een democratie waar de secularisatie de boventoon geniet. Deze veranderingen waren onverwachts. Een onderzoek van een zogenaamde criminele sekte als Scientology was tot enkele jaren geleden een evidentie. Dat echter thans ook de erkende kerken en vooral ook het hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk op het matje werden geroepen is zonder voorgaande. Op dit ogenblik hebben in zekere zin alle levensbeschouwingen – theïstisch, non-theïstisch of atheïstisch – gelijke rechten. Discriminatie is door diezelfde gelijke rechten totaal uit den boze. Dit wil ook zeggen dat je als individu zeer voorzichtig moet zijn. Een enkel zogenaamd discriminerend woord is genoeg om voor de rechter te verschijnen.
Dit Cahier geeft uitleg. Uitleg over recht en levensbeschouwing. Zowat iedereen komt aan bod: de katholiek (M. Lambrechts), de jood (H. Rosenberg), de protestant (G. Liagre en A. Overbeeke), de moslim (Omar Van Den Broeck en Harun Solak) en de vrijzinnige (R. Pinxten). Als reizend predikant en docent, vooral in Europa, kan ik vanwege dit Cahier alleen maar zeggen: proficiat aan het Belgisch recht. De vrijheid die in ons kleine landje thans heerst, is vrij uniek. Dat was ze reeds in vroegere jaren toen ouders konden kiezen welk levensbeschouwelijk vak verantwoord was voor hun kind op school. Volledige vrijheid van religie werd op gang gebracht door onder meer de Jehovagetuigen, Scientology en de Wicca-aanhangers. Dit Interdisciplinair Cahier geeft inzicht in wat men in onze contreien al dan niet gelooft en hoe de rechtspraak zich tot dit alles verhoudt.

— Chris Vonck, in dienst van de Verenigde Protestantse Kerk België (VPKB) en lid van de redactie van *TussenRuimte*

Klaas van der Kamp, *Raven. Over eenheid als waardering voor God*, Reeks Oecumenische Themanummers van de Raad van Kerken, Baarn: Adveniat, 2014, 168 bladzijden, € 9,95

Titel, ondertitel noch omslagontwerp trokken mij aan, maar toen ik eenmaal ging lezen, was ik verkocht. *Raven* is een prachtig, theologisch goed doordacht en cultureel gevoelig boek van de hand van Klaas van der Kamp, sinds januari 2008 algemeen secretaris van de Raad van Kerken in Nederland.
In zeven grondige en gedreven geschreven hoofdstukken kaart hij alle thema's aan waarover het tegenwoordig in de oecumene gaat. Gelukkig weet hij van taal (hij werkte hiervoor bij Jongbloed / NBG en was ook pr-man van de Protestantse Kerk) en nergens heb ik hem op het beruchte vergaderjargon van de oecumene kunnen betrappen. Integendeel. Hij neemt stelling en ziet waar de eeuwenoude of recente spraakverwarring zit. Bijvoorbeeld in zijn verhelderende exposé over het vergeten testament. In de wereldwijde oecumene wordt veelal uit het Nieuwe Testament geciteerd en Van der Kamp laat zien waarom dat de zaak op allerlei manieren tekort doet. Eeuwenoude spraakverwarring ontrafelt hij in zijn verhelderende uiteenzetting over de Drie-eenheid, in feite dat wat alle christelijke kerken aan elkaar bindt. Hij laat zich als een vooruitstrevend protestant zien als hij de secularisatie in al haar facetten in uitwerkingen belicht, ook in positieve zin dus.
Het boek is gebaseerd op een aantal lezingen, waar gelukkig opnieuw aan gewerkt is. Daardoor lijkt het boek op de eenheid in de oecumene waar Van der Kamp zo'n eminente woordvoerder van is: het gaat om wat verbindt en één maakt in alle verschillende invalshoeken en thematieken. Een boek als dit helpt om veel kerkelijke kortzichtigheid naar een hoger plan te tillen. De titel is veelbetekenend: raven zijn de vogels die kunnen helpen om de bezorgdheid te ontstijgen. Dat staat onder andere in het Lukasevangelie. En Van der Kamp kan het niet laten om ook nog even naar Harry Mulisch en Edgar Allan Poe te verwijzen, als het gaat om raven. Ook dat maakt het boek zo aantrekkelijk. Zeer aanbevolen!

— Aart Mak, predikant, verbonden aan de stichting Kerk zonder Grenzen

John Heyman
The Jesus Film
(Jesus, 1979)

Deze keer kies ik voor een bijdrage in de sfeer van het thema van dit nummer, 'Bijbel en zending'. *Jesus*, in de aanloop naar het jaar 2000 opnieuw uitgebracht onder de titel *The Jesus Film*, is de Jezusfilm die op dit moment in de zending over de hele wereld het meest gebruikt wordt. Geen film is in zoveel talen vertaald als deze film; volgens de website *The Jesus Film Project* in wel duizend talen. Volgens diezelfde website hebben meer dan tien miljoen mensen besloten Jezus te volgen, nadat ze deze film gezien hadden. De film wordt niet alleen veel vertoond door protestanten. Er is ook een aparte katholieke versie van gemaakt, met aan het einde beelden van het Vaticaan.

Alles klopt, en toch ...

De film volgt het evangelie van Lukas. Brian Deacon speelt de rol van Jezus. Er is bij hem duidelijk op gelet dat hij een voorkomen heeft dat goed Joods zou kunnen zijn; bij hem geen mooie blauwe ogen en blonde haren, zoals in de *King of Kings*. Alles klopt.
En toch heeft de film iets saais. Brian Deacon speelt keurig de ene scène na de andere uit, zoals ons in Lukas wordt voorgesteld. Daar is niets mis mee. Wat aan de film ontbreekt, is beleving, emotie. Bijvoorbeeld, als Jezus bidt in Gethsémané, krijg je geen enkel moment het gevoel dat hij tegen de dood opziet, het sterven verschrikkelijk vindt. Dat gevoel krijg je wel bij Ted Neeley, de Jezus van *Jesus Christ Superstar*. Blijkbaar is het niet genoeg als een film keurig het pad van de Bijbel volgt, tenminste, voor wie een goede film wil zien. Dan is er emotie nodig, een gevoel van spanning waardoor je je bijna vanzelf met hoofdpersoon gaat identificeren.

— Freek L. Bakker, docent interculturele theologie, hindoeïsme en boeddhisme aan het departement Theologie van de Universiteit Utrecht

Muzikale wereldreis

'Laat je verrassen door het lied van de ander.' Deze oproep werd gedaan door de makers van het *Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk* (2013) en sluit naadloos aan bij het thema van dit blad. Daarom maak ik graag met u een korte, muzikale wereldreis aan de hand van dit Liedboek (LB).

We begeven ons allereerst naar Scandinavië. Daar waar de dagen nog veel korter zijn dan bij ons in dit jaargetij, zijn de liederen sober en verstild. In het IJslandse lied 'De zon daalt in de zee' (LB 253) is het alsof je de zon oneindig langzaam onder ziet gaan. Wat kun je, aan het einde van de dag, beter zingen dan 'Kom nacht, en troost ons zacht'? Al even puur en verstild is het lied voor Witte Donderdag, 'Hij onthaalde ons aan tafel' (LB 567).

Van een heel ander continent, namelijk Afrika, komt het lied 'Masithi Amen' (LB 872). Het heeft een eenvoudige meerstemmigheid, die door zijn herhaling aanstekelijk werkt. Het is moeilijker om dit lied te beëindigen, dan om het in te zetten. Op YouTube staan enkele zeer uiteenlopende uitvoeringen van dit lied, variërend van uiterst gedisciplineerd tot zeer uitbundig.

Het derde en laatste continent dat we aandoen is Noord-Amerika, vanwege de Negro-Spirituals zoals 'Go down, Moses' (LB 168), 'Swing low, sweet chariot' (LB 757) en 'Go tell it on the mountain' (LB 484). Verrassend genoeg brak prof. dr. Gerardus van der Leeuw, voorman van de Liturgische Beweging, al in 1939 een lans voor deze liederen in zijn boek *Beknopte geschiedenis van het kerklied.* Ze hielden volgens hem een 'belofte in voor de toekomst van het kerklied'. Vooral het ritme intrigeerde hem: daar ging naar zijn mening een 'extatische' werking en een 'doordringende, beklemmende bekoring' van uit. Hij liet zich verrassen door die 'andere' liederen. Daar kan ik maar één oproep aan toevoegen: Kom zing mee!

— Sebastiaan 't Hart, kerkmusicus en muziekredacteur

Tot en met 1 maart 2015
'Ik geef om jou!'

De bijzondere tentoonstelling 'Ik geef om jou! Naastenliefde door de eeuwen heen' brengt de geschiedenis en de ontwikkeling van de naastenliefde in beeld. Prachtige kunstwerken vertellen het verhaal door de eeuwen heen. 'Heb je naaste lief als jezelf' is een populaire uitspraak. Afkomstig uit de Bijbel, een universele leefregel. Hoe doen we dat eigenlijk: onze naasten liefhebben? 'Ik geef om jou!' biedt inzicht in het veelomvattende begrip *caritas*, Latijn voor naastenliefde of liefdadigheid, waarbij de zogenoemde Werken van Barmhartigheid een belangrijke rol spelen.

4-20 februari 2015
GZB studie- en ontmoetingsreis Indonesië

In de GZB-studiereis onder begeleiding van ds. Gert de Goeijen, bedoeld voor predikanten, kerkelijk werkers en kerkelijk kader, maken de deelnemers kennis met de cultuur van Indonesië en met kerken in Toraja. Tijdens de ontmoetingen met vertegenwoordigers van de kerken en met gemeenteleden staat centraal de verhouding tot de islam en de traditie en de manier waarop de kerken in Indonesië daar vorm aan geven. Er wordt gesproken over kansen en uitdagingen en over leven en geloven in de praktijk van alledag. Naast Rantepao, het centrum van Torajaland, trekken we ook naar de '*remote area's*' en leven daar een aantal dagen met mensen mee. We maken kennis met de dodenfeesten op Toraja en gaan in gesprek over de vragen die deze feesten voor de kerk opleveren. We gaan op bezoek bij het jeugdwerk van de kerk in Toraja en delen vragen en ideeën. In gastcolleges en preken leveren we als deelnemers een inhoudelijk bijdrage aan de uitwisseling met de Torajakerk.
Voor meer informatie en opgave: iwandekker@gzb.nl, programmacoördinator Leren en Verbinden.

7 februari 2015
'Op weg met een vluchteling'

Stichting Gave organiseert een landelijke trainingsdag op zaterdag 7 februari in Amersfoort voor iedereen die met asielzoekers werkt of wil gaan werken. Je loopt er tegenaan: misverstanden door cultuurverschillen, vragen over de landen van herkomst en moeilijke overwegingen over de asielprocedure. Deze dag heb je de kans om je te laten inspireren om Gods liefde door te geven aan asielzoekers en te leren hoe je de asielzoekers beter kunt begrijpen. Toespraken, ontwikkelingen, ontmoeting, stands en keuzeprogramma's. Van 10.00-16.00 uur; € 12,-, inclusief multicultureel buffet; Hoornbeeck College, Utrechtseweg 230, Amersfoort; opgeven via www.gave.nl

12 februari 2015
Xplore Interserve

Ben je geïnteresseerd in zending en ben je benieuwd naar het werk van zendingsorganisatie Interserve? Oriënteer jij je op een uitzending naar het buitenland? Kom dan naar de informatieavond Xplore Interserve

op 12 februari van 19.30 tot 22.00 uur, kantoor Interserve, Hoofdstraat 55, Driebergen-Rijsenburg.
Aanmelden via arthur.debruin@interserve.nl; bellen kan ook: (0343) 74 54 00.

20 februari – 1 maart 2015
Studiereis Israël en Palestijnse gebieden

De Protestantse Kerk in Nederland is onopgeefbaar verbonden met het volk Israël. Maar daarnaast zijn we ook kerk samen met de Palestijnse kerk. Hoe geef je vorm aan die verbondenheid met de Palestijnse kerk in een land dat politiek erg complex in elkaar zit? Wat vragen Palestijnse christenen van ons? 'Samen kerk zijn met Palestijnse christenen' is het thema van deze studiereis onder leiding van Margriet Westers, projectmedewerker Come and See voor Kerk in Actie en Sabeel. De studiereis is bedoeld voor predikanten, kerkelijk werkers en andere kerkelijk betrokkenen. Kerk in Actie zoekt een evenwichtig samengesteld reisgezelschap. Informatie en aanmelden: margriet.westers@icco-cooperation.org

14 maart 2015
Studiedag 'Leiderschap in missionaire context'

Op 14 maart organiseert de opleiding Missionair Werk van het Evangelisch College een studiedag over leiderschap in de missionaire context. Spreker op deze dag is Hans Kuijpers van European Christian Mission (ECM). Zie voor aanmelden en meer informatie: www.evangelisch-college.nl/Studiedag-Leiderschap

TussenRuimte 2015 | 1
Geweld en de kerk!

Dagelijks worden we in het nieuws geconfronteerd met geweld in grote delen van de wereld. Het brengt een groot lijden mee voor de bevolking van de desbetreffende landen en regio's.

Ook kerken worden slachtoffer: kerkleden vluchten of worden vermoord of ontvoerd. Gebouwen worden verwoest. Hoe gaan kerken hiermee om? We zien aan de ene kant de positieve voorbeelden van kerkleden die proberen hulp te bieden aan al hun naasten in nood of die werken aan verzoening tussen bevolkingsgroepen en mensen met verschillende godsdiensten. Maar er zijn ook negatieve voorbeelden van kerken, die zelf een rol spelen in het geweld of geen afstand nemen van een onderdrukkend politiek systeem.

De blik wordt in deze *TussenRuimte* gericht op verschillende situaties, antwoorden en gebieden, zoals het Midden-Oosten en Oost-Europa. Ook kijken we naar Nederland: hoe staan christenen hier tegenover gewapend ingrijpen? Kan geweld soms nodig zijn of moeten we ons daar altijd verre van houden?

TussenRuimte 2015 | 2 (juni) richt de focus op Indonesië.